

HRANA ZA DUH

VEGETARIJANSTVO I SVETSKE RELIGIJE

STIVEN ROZEN

POHVALE KRITIČARA

"Stiven Rozen je u ovoj knjizi uputio poziv sledbenicima svetskih religija da se vrate svojim vegetarijanskim korenima. Danas je i naučno dokazano da je vegetarijanstvo korisno za telo. A najveći duhovni učitelji oduvek su znali da je ono korisno za dušu."

- Velečasni Alvin V.P. Hart, anglikanski sveštenik i bolnički kapelan, St. Luks-Ruzvelt bolnica, Nju Jork

"Vegetarijanstvo je način života ka kojem svi treba da se krećemo radi ekonomskog opstanka, fizičkog blagostanja i duhovne celovitosti. Kao katolički sveštenik, svesrdno preporučujem ovu knjigu."

- Otac Tomas Beri, osnivač Riverdejl centra za izučavanje religije i bivši upravnik Programa za istoriju religija na Fordam univerzitetu u Nju Jorku

"Jevrejska vera zasnovana je na samilosnom načinu života i pruža celovitu filozofiju za ne-ubijanje u svrhu ljudske ishrane.

... Nadamo se da će ova knjiga biti masovno čitana i da će podstaći tendenciju ka jednom duhovnijem gledištu po pitanju ishrane, a shodno tome i opštem duhovnijem gledištu ljudskog roda."

- Filip L. Pik, predsednik i osnivač Međunarodnog jevrejskog vegetarijanskog društva

"... knjiga kakva je *Hrana za duh* veoma je potrebna, a učenje o saosećanju koje zastupa Rozenovo delo treba da bude prihvaćeno podjednako od Jevreja i od ne-Jevreja."

- Rabin Jozef Gelberman, Sinagoga drveta života, predsednik Nove bogoslovije, osnivač Kabala centra u Nju Jorku

"Postojeći dijetetski dokazni materijal pokazuje da je meso, sa svojim sadržajem masnoća, škodljivo kao hrana, a religije kao što je Islam... prepustile su izbor hrane odluci pojedinca, u skladu sa okolnostima i okruženjem... Autor *Hrane za duh*, Stiven Rozen, poznaje svoju temu dovoljno dobro da može da pomogne onima koji bi želeli da svoje tradicionalne kulinarske navike i sklonosti zamene vegetarijanstvom."

- Al-Hafiz B.A. Masri, umirovljeni (Suni) imam, šah džamije Dehan u Vokingu, Engleska

"Svi istinski vernici treba da pročitaju *Hranu za duh* otvorenog duha. Mada je tačno da islam tradicionalno ne zahteva od svojih pristalica da se odreknu upotrebe namirnica od mesa, autor Rozen nam u svom učenom razmatranju prikazuje i drugu stranu naše uzvišene religije... Tragajući za podacima iz ezoterične sufi tradicije, Svetog Kurana i života Proroka Muhameda (PBUH), autor pruža ubedljive dokaze za postojanje vegetarijanstva u islamu. Zahvaljujući tome, i ja lično u svojoj ishrani sve manje pažnje poklanjam mesnim proizvodima!"

- Rašid L. R. Mahmud, direktor Centra za Više islamske studije u Los Anđelesu, Kalifornija

"Nijedan istinski hrišćanin, judaista, budista, hindu ili musliman ne može da zanemari neophodnost ove nadahnute knjige – to da su osnivači i poglavari svih glavnih religija odustali od ubijanja i jedenja naše četvoronožne i pernate rodbine."

- Roši Filip Kaplo, starešina Zen centra u Ročesteru, država Nju Jork, i autor *Tri stuba zena*

"Knjiga *Hrana za duh* je krajnje prikladan prilog propagandi vegetarijanstva. Negovanje ideja o uzdržavanju od neprijateljstva i povređivanja, kao i od ubijanja bilo kojih živih bića, toliko je presudno za individualni mir, sklad, vedrinu, koncentraciju i dostizanje oslobođenja od patnje, da je Buda uključio ova načela u Plemenitu osmostruku stazu i ona sačinjavaju Četvrtu plemenitu istinu u budizmu."

- Velečasni H. Gunaratana Tera, upravnik Vašingtonske budističke vihare

"Gospodin Rozen obavio je izuzetan posao predstavljajući odlike vegetarijanstva u svetskim religijama. Sanskritska (hindu) literatura podržava ishranu bez mesa već hiljadama godina. A Rozenovo delo sada može stvarno da ponudi 'hranu za duh' koja toliko nedostaje savremenom društvu."

- Anant S. Tivari, profesor sanskrita na Univerzitetu u Gorakpuru, Indija

"Indijska zajednica konačno ima knjigu koja uspešno prikazuje njenu vegetarijansku tradiciju. Autor Stiven Rozen zaslužuje priznanje od svih iskrenih hinduista – kao i priznanje istinskih vernika iz svih velikih svetskih religija."

- Dr Vibakar Modi, upravnik Hinduističkog američkog udruženja iz Vašingtona

"Nadam se da će svi oni koji jedu životinje a i pored toga smatraju da žive religioznim životom pročitati ovu knjigu, i da će ih ona navesti da uvide da je iskorišćavanje životinja neuskладivo sa bilo kojom religijom koja ispoveda samilost."

- Piter Singer, profesor filozofije na Monaš univerzitetu u Australiji, autor *Spasavanja životinja*

"Pronicljiva knjiga gospodina Rozena nije mogla da se pojavi u boljem trenutku. Upravo sada smo u prilici da vidimo prve podstreke ozbiljnog religijskog zalaganja za prava životinja ovde u Americi. Njegova knjiga pomoći će izlazak religijske zajednice iz njenog dogmatskog dremeža... Kada bi životinje mogle da govore, zahvalile bi se Stivenu Rozenu."

- Tom Regan, dopisni profesor filozofije na Državnom univerzitetu Severne Karoline, autor knjige *Činjenice u prilog životinjskih prava*.

HRANA ZA DUH

VEGETARIJANSTVO I SVETSKE RELIGIJE

STIVEN ROZEN

sa predgovorom Isaka Baševisa Singera

POSVETA

Njegovoj Božanskoj Svetlosti
A. C. Baktivedanta Svami Prabupadi,
koji me je naučio
da vidim Boga
u svakom živom biću

SADRŽAJ

PREDGOVOR Isaka Baševisa Singera

UVOD Natanijela Altmana

UPUĆIVANJE

Naučno stanovište

Proteinski mit

Jedenje mesa i glad u svetu

Jedenje mesa i slabo zdravlje

Anatomska dokazna građa

PRVO POGLAVLJE: HRIŠĆANSTVO

Hrišćanski vegetarijanci

"Ne samo pomoću verovanja"

"Ne ubij"

Problemi tumačenja

Uskršnje jagnje

Zaključak

DRUGO POGLAVLJE: RANO HRIŠĆANSTVO

Prvobitni spisi

Citati o obzirnosti prema životinjama

TREĆE POGLAVLJE: JUDAIZAM

Gospodarenje

Propisi o ishrani

Košer (ispravna, čista) mesna hrana

ČETVRTO POGLAVLJE: ISLAM

Primer Muhameda

Tradicija sufija

Saosećanje i milosrđe

PETO POGLAVLJE: AHIMŠA I ISTOČNJAČKA RELIGIJA

Zoroastrijanizam, sikizam i đainizam

Univerzalna ahimša

ŠESTO POGLAVLJE: BUDIZAM

Prosvetljenje

Poštovanje svega što živi

Buda u vedskim svetim knjigama

Smrt Bude

Budizam u Kini i Japanu

SEDMO POGLAVLJE: HINDUIZAM

Žrtvovanje životinja

Zaštita krava

Vegetarijanstvo i nenasilje

"Milost Božja"

Životinje i duhovnost

POGOVOR

DODACI

Navodi iz svetih knjiga i izjave mudrih

Odabrana bibliografija

PREDGOVOR

Vegetarijanstvo je moja religija. Pre nekih dvadeset i tri godine postao sam dosledni vegetarijanac. Pre toga sam mnogo puta pokušavao, ali je to bivalo samo privremeno. Konačno sam sredinom šezdesetih godina prelomio i od tada sam čisti vegetarijanac.

Kada čovek zbog jela ubija životinju, on zanemaruje svoju sopstvenu žudnju za pravdom. Čovek se moli za milost, ali nije spreman da je pruži i proširi i na druge. Zbog čega bi onda trebalo da očekuje milost od Boga? Nije opravdano očekivati da dobijete nešto što sami niste voljni da date. To je nespojivo.

Nikako ne mogu da se složim sa nedoslednošću i nepravdom. Pa čak ni ukoliko potiču od Boga. Ukoliko bi se začuo Božji glas koji kaže: "Ja sam protiv vegetarijanstva!", rekao bih: "E pa, ja sam za njega!" Toliko je snažno i sigurno moje osećanje u vezi sa tim pitanjem.

U ortodoksnim religijskim krugovima ovo bi se smatralo jeretičnim. Ali ja sebe bez obzira na to smatram religioznim čovekom. Nisam protiv organizovane religije, ali ne uzimam učešće u njoj. Naročito kada svoje religijske knjige tumače kao da one govore u prilog jedenju mesa. Ponekad kažu da On želi žrtvovanje i ubijanje životinja. Da je to istina, ja nikada ne bih bio u stanju da mu ispunim taj zahtev. Međutim, mislim da je Bog mudriji i milosrdniji od toga. A postoje i tumačenja svetih knjiga koja podržavaju moje uverenje, i tvrde da je vegetarijanstvo veoma uzvišen ideal.

To da li će veliki broj ljudi prihvatiti vegetarijansko tumačenje religije ili ne nije od naročitog značaja. Bar ne u mom životu. Ja ga prećutno prihvatom. Naravno, bilo bi izvanredno ako bi svet usvojio vegetarijanstvo, na religijskim osnovama ili bilo kojim drugim. Ali, to nije mnogo verovatno. Tačno je da sam skeptičan, ali sam i realističan. U svakom slučaju, ono što ljudi uopšte uzevši rade, neće na mene uticati. Nastaviću da budem vegetarijanac čak i ako ceo svet počne da jede meso.

To je moj protest protiv ponašanja sveta. Biti vegetarijanac znači ne slagati se – ne slagati se sa sadašnjim razvojem stvari. Nuklearna sila,

umiranje od gladi, svirepost – moramo da se izjasnimo protiv ovih stvari. Vegetarijanstvo je moje izjašnjavanje. I mislim da je ono energično i ubedljivo.

Autor Stiven Rozen dao je u svojoj knjizi sličnu izjavu. I mada se ne slažem bezuslovno sa svime što on tvrdi, od tačke do tačke, ipak smatram da je njegovo delo fascinantno i uverljivo. On ispravno ističe da su razni filozofi i religijske vođe pokušavali da ubede svoje sledbenike da životinje nisu ništa drugo do mašine i oruđa, i da postoje samo zbog našeg zadovoljstva, bez ikakve svoje lične svrhe. Gospodin Rozen, međutim, pobija to shvatanje, i svaki čitalac koji je naklonjen vegetarijanskom idealu uživaće u logici i razboritosti sa kojima on to čini.

- Isak Baševic Singer

UVOD

Ljudi su jeli životinje barem od ledenog doba, kada su, kako tvrde neki antropolozi, naši davni preci napustili ishranu baziranu na vegetaciji u prilog one koja uključuje meso. Običaj jedenja mesa nastavio se do dana današnjeg, usled nužde (kao u slučaju Eskima), navike, ili automatizma. Više od svega, ta praksa se nastavila usled nedostatka svesnosti.

U poslednjih pedeset godina, međutim, priznati autoriteti iz oblasti zdravstva, dijetetike i biohemije izneli su obilje dokaza da jedenje mesa nije neophodno za dobro zdravlje i pokazali da je mesožderska ishrana štetna za ljudska bića. Dokumentacija o tome može slobodno da se proučava, i postoji mnogo kvalitetnih knjiga koje uzdižu vrline vegetarijanstva na naučnoj osnovi.

Povrh toga, jedenje mesa u današnje vreme povlači za sobom – za životinju – dugotrajan i okrutan proces prisilnog zatočeništva, biološke manipulacije, transporta na velike udaljenosti u pretrpanim i nehygienskim uslovima, i najzad, nasilnu smrt u klanici. Nakon toga, ostaci sirotih životinja bivaju pojedeni. Prosečna osoba koja danas živi u SAD, Kanadi ili Australiji pojede preko 100 kilograma mesa godišnje, dok je potrošnja mesa po glavi stanovnika u zapadnoj Evropi tek nešto manja. Da bi se zadovoljila naša potražnja mesa, svake godine se zakolje preko četiri milijarde goveda, teladi, ovaca, svinja, kokoši, patki i ćurki. U toku sedamdesetogodišnjeg ljudskog života, meso koje pojede prosečni Amerikanac ili Kanadanin uključuje klanje približno jedanaest krava, jednog teleta, tri jagnjeta i ovce, dvadeset tri svinje, četrdeset i pet ćurki, hiljadu i sto kokošaka i blizu 400 kilograma ribe. Količina bola koji se nanosi tim stvorenjima (da bi se obezbedilo meso za naš užitak) je izvan svakog proračuna. Osim toga, životinje odgajene za klanje konzumiraju ogromne količine dragocenih žitarica i mahunarki – namirnica koje bi inače mogle da nahrane milione ljudi koji širom sveta umiru od gladi. Iz ovih i drugih razloga, mnogi se okreću vegetarijanstvu. Samo u Americi danas postoji oko deset miliona vegetarijanaca.

Kako je tokom godina rasla popularnost ishrane bez mesa, napisane su i brojne knjige na tu temu. Neke od njih razmatraju zdravstvene razloge koji podupiru vegetarijanstvo i ukazuju da vegetarijanska ishrana može da spreči

srčane napade, moždane udare, rak i druge bolesti. Neke knjige bacaju više svetla na ekološke posledice našeg izbora namirnica, kao i na ekonomske aspekte ishrane bez mesa i upućuju nas kako da uživamo u gurmanskoj hrani bez trošenja mnogo novaca. Druge, pak, opisuju kako je biljno carstvo osnovni izvor neophodnih hranljivih sastojaka i kako biljna hrana obezbeđuje više nego dovoljno proteina, vitamina i minerala koji su nam svakodnevno potrebni. Neke druge knjige razmatraju etičke, moralne i filozofske razloge koji se nalaze u pozadini vegetarijanske ishrane. Vrlo malo je knjiga, međutim, koje su pokušale da se late osetljive teme vegetarijanstva i svetskih religija. *Hrana za duh* je prva knjiga koja je to uspela da ostvari na dubok i jasan način.

Crpeći podatke iz riznice originalnih religijskih dokumenata i spisa, autor Stiven Rozen vodi nas na čarobno putovanje u prošlost da bi istražio suštinske i često pogrešno shvaćene korene glavnih religijskih tradicija sveta, i da bi otkrio da je vegetarijanstvo bilo značajan deo njihove filozofije i prakse. On pažljivo ispituje i izlaže mnoge od mitova o Budi, Muhamedu i Isusu Hristu koji su dugo bili upotrebljavani da opravdaju jedenje mesa na religijskim osnovama. *Hrana za duh* jasno pokazuje da je religiozno saosećanje imalo nameru da bude sveobuhvatno, usmereno prema životinjama isto koliko i prema ljudima.

U religijskom razmatranju, ishrana je – isto kao i seks – sporno pitanje. Za razliku od drugih knjiga, koje su ili preterano emotivne ili površne u prikazu bitnih sadržaja vere, *Hrana za duh* ispituje, brižljivo i logički, dubine svakog problema, i istražuje svoj predmet čestito, jasno i precizno. To ovu knjigu čini lako čitljivom, ali i neprijatnom: mnoga pitanja koja se razmatraju na narednim stranicama smatrana su isključivo verskim i vekovima su ostajala bez odgovora od strane religijskih autoriteta. Rozenovo otvoreno ispitivanje, zasnovano na ranim rukopisima (koji neretko pobijaju popularna i savremena tumačenja) i drevnim običajima (različitim od potonjih formi religijskog izražavanja), verovatno će potkopati mnoga dogmatski prihvaćena uverenja i izazvati mnogo rasprava i prepirki. *Hrana za duh* pružiće hranu za razmišljanje.

Ideje iz ove knjige ne potiču od autora. To su zapravo iste one istine koje su naglašavali duhovni učitelji tokom čitave istorije. Religija je uvek poučavala, u suštini, da duboko poštovanje prema svakom životu predstavlja uzvišeni duhovni ideal, i da je sveopšte bratstvo vrhunac istinske duhovnosti. Pred ovom knjižicom je dug put do postizanja ovih ciljeva.

- Nataniel Altman

UPUĆIVANJE

"Jer ono što snalazi sinove čovekove,
snalazi i životinje, snalazi ih svaka pojedina stvar:
Kao što jedni umiru, tako umiru i drugi.
Da, svi oni imaju jedan životni dah. I zato čovek nema
preimućstvo u odnosu na životinju – jer sve je taština."

- Knjiga propovednikova 3:19

Svakog dana rađa se na hiljade ljudskih bića, i svakog dana na hiljade njih umire. Katkad se čini da svet jedva da je nešto više od ogromnog okeana rađanja i umiranja. I životinje se bore da ostanu na njegovoj površini, i koliko god mogu da se razlikuju naše životne aktivnosti, naš kraj je neminovno isti. Sa stanovišta smrtnosti, ljudi i životinje su potpuno izjednačeni.

Svakako da se ljudski život razlikuje od drugih oblika života, i to je valjda najizraženije u čovekovom traganju za duhovnim znanjem. Čovekova težnja ka Bogu – bez obzira na pojedine tradicije – jeste ono što ga čini različitim od životinja. Teško da bi životinja uzela ovu knjigu, na primer, makar i da je letimično pogleda.

Premda se religije razilaze u pitanjima teologije i obreda, ipak se bez izuzetka slažu da postoji neophodnost moralnih propisa i etičkih principa. Tim propisima i principima obuhvaćena je i neophodnost vegetarijanstva i milosrđa prema životinjama. Namera ove knjige je da pokaže da je glavnim religijskim tradicijama sveta i njihovim drevnim pristalicama bio veoma blizak bezmesni način života i da su, u mnogim slučajevima, pridavale naročit značaj vegetarijanstvu.

Pitanje vegetarijanstva i religije bačeno je u zasenak usled religijskog licemerja koje istovremeno propoveda bratstvo i klanje. I dok se svi religiozni ljudi (i mnogi nereligiozni) zalažu za osobine milosrđa i saosećanja, vodeće svetske religije malo šta su učinile da ih istinski podrže. U stvari, mi nanosimo bol i štetu i našim *ljudskim* bližnjima, kao što to činimo i u svom odnosu prema životinjama. Štaviše, izgleda da religija više

potpiruje nasilje nego što ga uklanja. Primeri su brojni: krstaši, inkvizicija, trajna bitka u Severnoj Irskoj između katolika i protestanata, neprekidno neprijateljstvo između Jevreja i njihovih muslimanskih suseda, međusobna ubijanja Indusa i Muslimana u posleratnoj Indiji i krvoproliće između Sika i Indusa danas. Očigledno je da, uprkos duhovnom nalogu da se bude milosrdan i saosećajan, mnoge religije isključuju iz svog vidokruga ne samo životinje, nego u istoj meri i ljudska bića koja pripadaju drugim religijskim tradicijama.

Nešto tu nikako nije u redu. Idealno gledano, religijska narav treba aktivno da se suprotstavlja netrpeljivosti. Osobine ljubavi, milosrđa i saosećanja – ti priznati ciljevi svih glavnih religijskih tradicija – veličane su, a mržnja, nasilje i nepravda su osuđivani. I dok je to ono što religije propovedaju u teoriji, u praksi je taj slučaj sasvim redak. Kao što je poznato, neke od najkrvavijih bitaka u istoriji vodile su se na religijskoj osnovi. Iako to, samo po sebi, ne pobija važnost organizovane religije, ipak nas navodi da se zapitamo na koji to način religijske institucije sprovode u praksu ono što propovedaju. Ukoliko su oni koji su odgovorni za to – vođe, filozofi, teolozi i deklarirani sledbenici – nejasni i haotični po pitanju ophođenja prema ljudima iz drugih religijskih tradicija, zar onda nije moguće da su isto tako pometeni i kad se radi o tretmanu životinja? Nije li moguće da su području milosrđa nametnuli veštačke granice?

I dok su te granice danas očigledne, ranije forme religije govorile su nešto drugo. Zapravo, što se više vraćamo u istoriju religije, nalazimo više poštovanja za život u svim njegovim oblicima. Sasvim prirodno, i vegetarijastvo je imalo ulogu u tom uvažavanju svakog života. Islam, na primer, kao najmlađa od vodećih svetskih religija, nastao pre 1300 godina, nije energičan pobornik vegetarijanskog ideala. Hrišćanstvo, staro 2000 godina, pruža nešto više podataka o upražnjavanju bezmesnog načina života. A judaizam, star oko 4000 godina, ima snažnu tradiciju vegetarijanstva. Jedna od najstarijih poznatih religija, hinduizam, energičan je branilac vegetarijanskih principa. Budizam i džainizam, iako su stari tek nekih 2500 godina, suštinski izvire iz hinduizma, i stoga potpuno podržavaju vegetarijanske principe koje je uspostavila njihova matična religija, često čak u znatno većoj meri.

Postoje tri izuzetka od ovog pravila. Neke novije veroispovesti zagovaraju i šire vegetarijanstvo. Adventisti sedmog dana, kvekeri i mormoni, na primer, ne konzumiraju meso. I dok sufiji predstavljaju izuzetak među muslimanima, baha'i vera takođe usvaja vegetarijanstvo (mada mesne namirnice nisu strogo zabranjene). Ovo su izuzeci, međutim

uopšteno može da se kaže da je navedeno pravilo činjenica: što je neka religija starija, to je bliža vegetarijanstvu.

A opet, podatak da najstarije religije podržavaju vegetarijanski ideal može za mnoge da predstavlja dokaz da je vegetarijanstvo jedno zastarelo shvatanje, primitivni ideal koji je uspostavljen i održavan usled praznoverja i neznanja. Za druge, pak, drevnost vegetarijanstva predstavlja glavni pokazatelj njegovog prvenstva u religijskom gledištu, pre nego što je čistota vere i doktrine bila podvrgnuta kasnijim preradama, tumačenjima i prilagođenjima.

Najstarije forme verskog izražavanja u potpunosti prihvataju vegetarijanstvo – ako ne baš uvek u praksi, a ono svakako u pisanim zakonima. Svete knjige su ovde definisane kao ona književna dela na kojima je religija bila izvorno zasnovana, nasuprot kasnijih pisanih tumačenja. Svako objašnjenje njihovog učenja – uključujući i moje – u izvesnom smislu je 'tumačeće, tj. prevodeće'. Uza sve to, budući da se ti spisi smatraju za svete od strane njihovih dotičnih pristalica, oni treba da budu shvaćeni u svojoj prvobitnoj nameri. Zbog toga ova knjiga nastoji da ostane što je moguće bliže toj izvornoj nameri, pozivajući se na prvobitne izvore i i dosledna tumačenja. Čitalac može da uporedi i proveriti, na primer, sve odlomke iz Biblije navedene u ovom delu tako što će se obratiti Ruben Alkalejevom *Hebrejsko-engleskom rečniku* za informacije o Starom Zavetu, kao i *Skrivenom između redova grčko-engleskom Novom Zavetu*.

Naravno, većina ljudi ne čita svoje svete knjige na ovaj način. Kod vernika postoji sklonost da prihvataju bilo koje izdanje ili tumačenje originalnih zapisa kojem je njihovo sveštenstvo naklonjeno u datom trenutku. A većina tih pristupačnih izdanja nije tačno preneti, niti ima za cilj razumevanje izvornog značenja tekstova.

Takav pristup uzrokuje velike filozofske i teološke probleme. Važnost neizmenjene svete knjige slična je uputstvu za rukovanje kompjuterom. Podrazumeva se da tako složena naprava kao što je kompjuter zahteva brošuru sa uputstvom za pravilno korišćenje. U ovom složenom univerzumu koji nastanjujemo, svete knjige imaju ulogu priručnih uputstava koja nas vode kroz zamršenosti univerzalnog zakona i funkcionisanja. Pored toga, tamo gde uputstva koja je čovek proizveo mogu da budu nesavršena i podložna ispravkama, Božje knjige zakona su, po definiciji, savršene i večne, sa neznatnim brojem izuzetaka nastalih usled specifičnosti mesta, vremena i okolnosti. Prema tome, ukoliko može da se dokaže da je prvobitna namera svetih knjiga najvećih svetskih religija bila da se podstakne ishrana bez mesa, onda ova knjiga tvrdi da nijedna osoba koja se makar i uslovno

izjašnjava kao pripadnik određene vere, ne može moralno da opravda ne-vegetarijansku ishranu.

Naučno stanovište

Pre bilo kakve rasprave o religijskim i moralnim razlozima za vegetarijanstvo, potrebno je da se saslušaju naučni razlozi za izbegavanje mesa kao izvora hrane. Savremena medicina nudi obilje dokaza da jedenje mesa predstavlja pretnju našem zdravlju. Rak i srčana bolest su vrlo rasprostranjeni u zemljama sa velikom potrošnjom mesa po glavi stanovnika, a mnogo su ređi u društvima u kojima je upotreba mesa znatno manja. Takođe je naučno ispitano i potvrđeno da čovekovi zubi, vilica i dugačka zavojita creva nisu prirodno prikladni za hranu koja sadrži meso. Značaj ovih očiglednih činjenica u postojećem kontekstu je u tome što vegetarijanstvo koje se zasniva na čistoj teoriji ili filozofiji retko potraje. Bez svesti o dijetetskim činjenicama, čak i najrevnosniji vernici spremni su da usvoje ishranu koja upućuje na meso. S druge strane, bilo bi manjkavo prihvatiti ishranu bez mesa bez razumevanja njenog dubljeg značenja za čovečanstvo.

Zato ćemo u preostalom delu ovog poglavlja ukratko izložiti nekoliko laičkih, praktičnih razloga za vegetarijanski način života.

PROTEINSKI MIT

Strah od nedostatka proteina je razlog što mnogi ljudi nikada ne prihvate vegetarijansku ishranu. "Može li čovek da dobije belančevine dobrog kvaliteta – i to sve koje su mu potrebne – u hrani bez mesa?", pitaju se oni. Pre odgovora na ovo pitanje, hajde da prvo pojasnimo šta je protein.

Holandski hemičar Gerit Jan Mulder je 1838.godine izdvojio tvar koja sadrži azot, ugljenik, vodonik, kiseonik i druge elemente u tragovima. On je dokazao da je to hemijsko jedinjenje osnova čitavog života, i nazvao ga je *protein*, što bi značilo 'prvi niz' ili 'prvenstveni'. Kasnije je dokazano da je protein od presudnog biloškog značaja: svaki živi organizam mora da ga unosi u izvesnoj količini da bi preživeo. Otkriveno je da je razlog za to činjenica da se on sastoji od aminokiselina, 'gradivnih blokova' života.

Biljke su u stanju da sintetizuju aminokiseline iz vazduha, zemlje i vode, ali životinje u toj stvari zavise od biljaka, bilo direktno, tako što jedu biljke, ili indirektno, jedući životinje koje su pojele i svarile biljke. Proizvodnja

proteina moguća je isključivo u biljnom carstvu. Dakle, ljudi mogu da biraju da li će da ga pribave neposredno i sa velikim učinkom od biljaka, ili posredno i uz velike izdatke, kako finansijske tako i na planu uništenih prirodnih bogatstava, od životinjskog mesa. (Jedan od razloga za višu cenu ovog drugog je taj što životinje bivaju prisiljene da pojedu ogromnu količinu biljnih proteina da bi dostigle težinu za klanje.)

Prema tome, ne postoje aminokiseline u mesu koje životinje ne dobijaju od biljaka, i koje i ljudi ne bi mogli da dobiju od biljaka. Povrh toga, upotreba namirnica iz biljnog sveta ima dodatnu prednost kombinovanja aminokiselina sa drugim supstancama koje su bitne za odgovarajuće iskorišćavanje proteina: ugljenim hidratima, vitaminima, mineralima, enzimima, hormonima, hlorofilom, i drugim elementima koje jedino biljke mogu da obezbede.

Vegetarijanci treba da budu upućeni, uza sve to, i u teoriju kombinovanja hrane, koje je prema tvrdnjama nekih naučnika od presudnog značaja ukoliko čovek želi da dobije 'celokupne' proteine. Ovo shvatanje, poznatije kao 'nadopunjavanje proteina', bilo je popularisano od strane Frensis Mur Lape u njenom bestseleru *Ishrana za malu planetu*, u kojem ona objašnjava da se nadopunjavajući proteini u uravnoteženoj vegetarijanskoj ishrani obično spontano slažu zajedno. Ukoliko jedemo puter od kikirikija, na primer, možemo ga na hleb; to je način na koji čovek obično jede puter od kikirikija. Ukoliko bi koristili hleb od celog zrna, dobili bismo izdašnu količinu proteina. Evo kako se to dešava.

Kada jedemo, telo razbija protein na aminokiseline od kojih se on sastoji. One se koriste ili pojedinačno ili ponovo okupljene u nove proteine koji su telu potrebni. Postoje dvadeset i dve poznate aminokiseline. Njih četrnaest su 'ne-suštinske', a osam je 'suštinskih'. ('Suštinske' ili 'esencijalne' ovde znači naprosto to da ne možemo prirodno da ih proizvedemo u svom telu, već da moramo da ih dobijemo iz hrane.)

Te esencijalne aminokiseline su leucin, izoleucin, valin, lizin, triptofan, treonin, metionin i analin. Sve one, prema Lapeovoj, moraju da se nalaze u svakom obroku da bi ishrana bila uravnotežena. Zbog toga je sve do sredine pedesetih godina meso bilo smatrano za izvanredan izvor proteina: ono sadrži svih osam esencijalnih aminokiselina u odgovarajućim proporcijama. Bez obzira na to, dijetetičari se danas slažu da su mnoge vegetarijanske namirnice ravne, ako ne i bolje od mesa kad se radi o sadržaju proteina, pošto i one sadrže svih tih osam aminokiselina.

Uopšteno govoreći, pravilo za pripremanje visoko-proteinskih vegetarijanskih jela jeste da se kombinuju žitarice (hleb, testo, itd.) sa mahunastim plodovima (sojom, sočivom, kikirikijem, itd.) u istom obroku –

kao što je učinjeno kod spomenutog sendviča sa puterom od kikirikija. Orasi i semenke i klice kombinovane sa mahunarkama ili pak sa žitaricama takođe obezbeđuju visoko-proteinsku ishranu. Ukoliko se tome dodaju i mlečni proizvodi, još je manje prilike da se pojavi problem sa proteinima, pošto i mleko sadrži sve suštinske aminokiseline. Takođe je ustanovljeno da mnoge vrste zelenog, lisnatog povrća, pa čak i krompir, imaju značajnu količinu kompletnih proteina. Nepunih četvrt litre soka od šargarepe imaju isti kvalitet i količinu proteina kao i jedno jaje.

Doktor Džon A. MekDugal, pomoćni klinički profesor na medicinskom fakultetu Havajskog univerziteta i medicinski direktor Programa za način života i ishrane u Bolnici Sveta Helena u Parku Jelena u Kaliforniji, tvrdi da nadopunjavanje proteina uopšte nije neophodno (1). On navodi da se u pojedinačnim vegetarijanskim namirnicama nalazi više nego dovoljno proteina. I drugi stručnjaci se slažu sa njim (2), te je koncept Lapeove o nadopunjavajućem proteinu, iako svojevremeno snažno podržavan, sada ozbiljno doveden u pitanje. Bez obzira na sve to, bilo da osoba oseća potrebu da kombinuje namirnice ili je podjednako zadovoljna i bez toga, postoji obilje dokaza da je vegetarijanstvo jednostavno, lekovito i sposobno da obezbedi potrebne količine proteina.

Grupa naučnika na Harvardskom univerzitetu je 1954.godine sproveda istraživanje i ustanovila da, kada se zajedno pojedju različito povrće, žitarice i mlečni proizvodi, tako dobijena kombinacija pruža više nego dovoljnu količinu dnevnih proteina (3). Svoj izveštaj završili su zaključujući da je zapravo teško moguće da raznovrsna vegetarijanska ishrana ne nadmaši potrebe ljudskog tela za proteinima. U bliskijoj prošlosti, 1972.godine, dr F. Ster je na Harvardu obavio svoje sopstveno proučavanje o unošenju proteina među vegetarijancima. Njegova su otkrića zapanjujuća: većina ispitanika unosila je dvaput više od neophodne dnevne količine proteina (4). Slične studije preduzeo je i pokojni dr Pavo Airola, jedan od vodećih autoriteta dvadesetog veka u oblasti ishrane i prirodne biologije. Njegovi nalazi nedvosmisleno su pokazali da vegetarijanci ne moraju da imaju nikakvih problema sa proteinima i da im je protein jednako lako dostupan kao i mesojedima (5).

JEDENJE MESA I GLAD U SVETU

Razmislite o sledećim statističkim podacima. Hiljadu jutara zasejanih sojom donosi 500 kilograma upotrebljivog proteina. Ukoliko se na istoj toj površini zaseju kukuruz ili pšenica, dobiće se tek nešto manja količina upotrebljivog proteina. A ukoliko se zaseje pirinač, dobiće se oko 430 kilograma upotrebljivog proteina. A sada obratite pažnju na ovo: hiljadu jutara soje, kukuruza, pirinča ili pšenice, *kada se njima hrani june*, doneće samo oko 55-60 kilograma upotrebljivog proteina (6). Ovakva i druga otkrića dovode do uznemirujućeg zaključka: jedenje mesa je u direktnoj vezi sa svetskom gladi.

Neki dijetetičari, stručnjaci za pitanja čovekove životne sredine i političari ukazali su da, ukoliko bi SAD istim tim zalihama žitarica i soje hranile uboge i izgladnele ljude širom sveta umesto što njima hrane stoku, mogli bismo da dokrajčimo izgladnelost i njene posledične strahote (7). Zapravo, harvardski dijetetičar Džin Majer procenjuje da bi smanjenje proizvodnje mesa za samo deset procenata predstavljalo takvu uštedu žitarica kojom bi moglo da se hrani šezdeset miliona ljudi (8). U pitanju je svojevrstan rekord: mereno po osnovu potrebnog zemljišta, vode i prirodnih bogatstava, meso predstavlja najskuplju i najneproduktivniju 'hranu' koju iko može da pojede. Samo oko deset procenata proteina i kalorija kojima hranimo stoku biva vraćeno u mesu tih životinja. Osim toga, stotine hiljada jutara obradive zemlje zauzeto je uzgojem stoke za hranu. Jedno jutro upotrebljeno za uzgoj juneta obezbeđuje samo oko pola kilograma proteina. To isto jutro zasejano sojom doneće skoro osam kilograma proteina (9). Ukratko, uzgajanje životinja za hranu predstavlja stravično traćenje svetskih resursa.

Osim gubitka obradivog zemljišta, procenjuje se da uzgoj stoke iziskuje osam puta veću potrošnju vode od uzgajanja povrća, soje ili žitarica, pošto stoka mora da pije, a i usev kojim se hrani mora da se navodnjava. Sve u svemu, milioni ljudi će i dalje umirati od žeđi ili gladi, dok povlašćena manjina konzumira grdne količine proteina, arčeći i iscrpljujući zemlju i vodu u procesu njihove proizvodnje. Da ironija bude veća, isto to meso je najgori neprijatelj njihovog vlastitog tela.

JEDENJE MESA I SLABO ZDRAVLJE

Kada se životinja zakolje, otpaci koji se inače uklanjaju preko krvotoka ostaju zadržani u raspadajućem mesu. Mesojedi unose u svoja sopstvena tela otrovne otpatke koji bi inače bili odstranjeni iz tela životinje u obliku urina. Dr. Owen S. Paret, u svom članku "Zbog čega ne jedem meso", napominje da

se, kada se kuva komad mesa, otpaci pojavljuju kao rastvorljiva izlučevina u vidu goveđe čorbe – koja veoma nalikuje na urin kada se hemijski ispita (10).

U industrijalizovanim zemljama koje praktikuju intenzivnu poljoprivredu, meso je napunjeno i raznim zaštitnim sredstvima: DDT-jem, arsenikom (korišćenim u stočnoj hrani kao stimulator rasta), natrijum-sulfatom (koji mesu daje onu 'svežu' crvenu boju), i DES-om, sintetičkim hormonom za koji se zna da je kancerogen (11). Zapravo, mesni proizvodi sadrže mnoga sredstva koja ili izazivaju ili pogoršavaju rak. Na primer, u samo jednom kilogramu mesa pečenog na ćumuru nalazi se ista količina benzopirena kao u dimu iz 600 cigareta! (12) Kao što je čuveni hrišćanski teolog, i sam vegetarijanac, dr J.H. Kelog jednom primetio kada je seo za šarenu vegetarijansku trpezu: "Lepo je kad čovek, kada sedne da jede, ne mora da brine o tome od čega je njegovo jelo moglo da strada." (13)

Možda je argument koji čoveka najviše upućuje na ishranu bez mesa, bar kada se radi o ličnom zdravlju, nepobitna i potpuno dokumentovana veza između jedenja mesa i srčanih bolesti. U Americi, zemlji koja je najveći konzument mesa na svetu, svaka druga osoba umire od srčane bolesti ili sa njom povezane bolesti krvnih sudova. Iste te bolesti praktično ne postoje u kulturama u kojima je potrošnja mesa mala. *Žurnal Američkog medicinskog društva* izvestio je 1961. godine da "vegetarijanska ishrana može da spreči od devedeset do devedeset i sedam procenata srčanih bolesti." (14) Budući da bezmesna ishrana smanjuje unos holesterola, manji su izgledi za razvoj gojaznosti, a samim tim i za smrt od moždanog udara ili srčanog napada; stanje poznato kao arterioskleroza gotovo da je nepoznato u vegetarijanskom svetu. Prema *Enciklopediji Britanici*, "za protein dobijen iz koštunjavih i mahunastih plodova, žitarica, pa čak i mlečnih proizvoda, kaže se da je relativno siromašan kada se uporedi sa govedinom – čijih pedeset i šest procenata sadržine predstavlja nečista voda." (15) Tolika nečistoća ne škodi samo srcu, nego i čitavom ljudskom organizmu.

Ljudsko telo je složena mašina. Kao kod svih mašina, neka goriva su prikladnija od drugih za njeno nesmetano funkcionisanje. Evidencija pokazuje da je meso veoma neproaktivno gorivo za ljudsku mašinu, i da na kraju zahteva veliki danak. Eskimi, na primer, koji se hrane prvenstveno mesom i ribom, vrlo brzo stare. Njihov prosečan životni vek retko premašuje trideset godina. Kirgizi, narod koji živi na istoku Rusije i koji se svojevremeno hranio pretežno mesom, retko su doživljavali četrdesetu godinu života. S druge strane, postoje plemena kao što je Hunza, pleme koje živi na himalajskim planinama, ili grupe poput Adventista sedmoga dana, prevashodno vegetarijanske hrišćanske frakcije, koje naginju ka tome da

žive između osamdeset i sto godina. Naučni istraživači navode vegetarijanstvo kao razlog njihovog izvrsnog zdravlja i dugovečnosti. Maja indijanci sa Jukatana i jemenska rasa semitskog porekla takođe su poznati po svom odličnom zdravlju, i u njihovom slučaju se takođe mala upotreba masa ili čak stoprocentna vegetarijanska ishrana navode kao glavni činilac.

ANATOMSKA DOKAZNA GRAĐA

Kada jedu meso, ljudi se na brojne načine trude da ga učine neprepoznatljivim, koristeći kečap, sosove i umake. Smekšavaju ga, prže, bare, i preoblikuju na hiljadu načina. Čemu služi čitava ta šarada? Čemu toliki trud da se izbegne jedenje sirovog mesa, kao što to rade sve prave mesožderske životinje? Mnogi dijetetičari, biolozi i fiziolozi pružaju ubedljive dokaze da ljudi zapravo nisu predodređeni da jedu meso. Oni objavljuju da ljudi nisu fiziološki podobni za mesoždersku ishranu i da je pravi razlog što je prikrivaju taj što se radi o neprirodnoj hrani.

Fiziološki, ljudi su sličniji biljojedima, stvorenjima koja tragaju za hranom i koja pasu, kao što su majmuni, slonovi i krave, nego mesojedima kao što su psi, tigrovi i leopardi (16). Na primer, mesojedi se ne znoje preko kože; telesna temperatura reguliše se ubrzanim disanjem i plaženjem jezika. Vegetarijanske životinje, s druge strane, imaju znojne pore koje služe za regulaciju toplote i za izbacivanje nečistoća. Mesojedi imaju dugačke zube i kandže za hvatanje i ubijanje plena; vegetarijanske životinje imaju kratke zube i nemaju kandže. Pljuvačka mesojeda ne sadrži ptialin i zato ne može da pretvori skrob u šećer; pljuvačka vegetarijanskih životinja sadrži ptialin. Mesožderske životinje luče velike količine hlorovodonične kiseline koja pomaže razlaganje kostiju; vegetarijanske životinje luče mnogo manje te kiseline. Vilice mesojeda otvaraju se samo naviše i naniže, dok se vilice vegetarijanskih životinja pokreću i ustranu radi dodatnih vrsta žvakanja. Mesojedi moraju da lapću tečnost (poput mačke), dok vegetarijanske životinje piju tečnost tako što je usisavaju kroz zube. Postoji mnoštvo ovakvih poređenja, i na osnovu svakog od njih se ispostavlja da ljudi spadaju među vegetarijanska bića (17). Sa striktno fiziološkog stanovišta, dakle, postoje jaki dokazi da ljudi nisu opremljeni za mesnu ishranu.

Čak i ako se ne uzmu u obzir svi ovi naučni podaci, postoje neodoljivi duhovni razlozi za vegetarijanstvo. Imajte u vidu, na primer, da reč 'spiritualan' dolaze od latinskog *spiritus*, što znači 'dah', 'krepkost' ili 'život'. Reč 'vegetarijanac' potiče od grčkog *vegetas*, 'pun životnog daha'. Čak i poreklo te dve reči potvrđuje njihovu međusobnu povezanost.

Kad smo već kod ovih relacija, zanimljivo je da se spomene da i reči 'karnal' (pohotan, svetovan) i 'karnivorus' (mesožder) potiču iz istog izvora, a to je latinska reč *carnis* (karnis) koja znači meso. Svete knjige svih religija preporučuju svojim pristalicama da se klone pohote, a po biblijskom predanju ono što je pohotno nedvosmisleno pripada telesnom svetu kao protivno duhovnom.

Veza između vegetarijanstva i religije proteže se i izvan semantike i u krajnjoj liniji zadire u samu suštinu religijskog poštenja. Tako se, na primer, često razborito pretpostavljalo da je prirodno da Bog voli svoje tvorevine, koje obuhvataju ne samo ljude već i sve druge vidove života. Ukoliko se prihvati ovo osnovno načelo, *onda nijedno živo biće nije izvan područja Božje samilosti*, i *nijedno* suvišno ubijanje ne može da se odobri. Ova teološka podloga vegetarijanstva naročito je istaknuta u Hinduizmu. Na Zapadu su je podržavali prvobitni Jevreji, pa čak i stari Grci, kao što su Diogen, Pitagora, Sokrat i Platon, koji je vegetarijanstvo nazivao *antikreofagi*, ili 'suprotno-jedenju-mesa'.

Božja samilost i ljubav prema svojoj tvorevini ukazuje na još jedan, često previden razlog za vegetarijanstvo. Uz sve brojnije naučne dokaze da bezmesna ishrana nudi zdraviji život, a da jedenje mesa skraćuje čovekov životni vek, razum nalaže da bi Bog odabrao vegetarijansku ishranu za svoju decu. Zašto bi neko ko voli svoju tvorevinu želeo njenu brzu i naglu smrt? Svakako da ne bi. U stvari, on bi se izuzetno potrudio da joj osigura dugovečnost. Shodno tome, Bog u svetim knjigama stalno iznova nastoji da ubedi svoju decu da je vegetarijanstvo najbolji mogući način ishrane za njih. Najuticajnije religije – posebno na Zapadu – ublažile su ovo shvatanje do krajnjih granica. Bez obzira na to, mi ćemo dokazati da univerzalno religijsko gledište zagovara univerzalnu samilost, i osuđuje njenu suprotnost – nepotrebno klanje živih stvorenja – kao iz temelja bezbožnu.

REFERENCE

- (1) Džon i Meri MekDugal, "Najnoviji pogled na protein", *Vegetarijansko doba*, mart 1986., broj 103, str.26.
- (2) Džon Šarfenberg, *Problemi zbog mesa*, (Vudbridž Pres, 1982.), str.85-86.
- (3) M.G. Harding i F.Dž. Ster, "Dijetetska ispitivanja vegetarijanaca", *Američki časopis o kliničkoj ishrani*, 2:73, 1954., str.76.

- (4) Odbor za ispravljanje dezinformacija o ishrani, Nacionalna akademija nauka, "Može li vegetarijac da bude dobro hranjen?", *Časopis Američkog medicinskog društva*, sveska 233, broj 8 (25. avgust 1975.), str. 898.
- (5) Pavo Airola, *Jeste li zbunjeni?* (Arizona, Edicija Više zdravlja, 1971.), str. 32-33.
- (6) Filip Hendler, "Nauka, hrana i budućnost čoveka", *Borden revija za istraživanje pitanja ishrane*, sveska 31, broj 1, januar-mart 1971., str. 9.
- (7) Barbara Param, *Šta ne valja u jedenju mesa?*, (Kolorado, Ananda Marg publikacija, 1979.), str. 38.
- (8) Džin Majer, citirano u Komisiji za ishranu i ljudske potrebe pri Američkom Senatu, *Dijetetski ciljevi SAD-a* (Vašington, februar 1977.), str. 44.
- (9) Frensis Mur Lape, *Ishrana za malu planetu* (Nju Jork, Balantajn Buks, 1975., reprint 1982.), str. 69-71.
- (10) Oven S. Paret, *Bolesti od životinjskih namirnica* (Vašington, Revija i Herald publ., 1974.), str. 26-27.
- (11) Rejmond H. Vulsi, *Meso na meniju: kome je potrebno?* (Vašington, Revija i Herald publ., 1974.), str. 40-50.
- (12) V. Liđinski i P. Šabik, "Benzopiren i drugi polinuklearni ugljovodonici u mesu sa roštilja", *Nauka*, 145:53, 55, 1964.
- (13) Dž.H. Kelog, *Prirodna ljudska ishrana*, (Mičigen, Savremena medicina publ., 1923.; reprint, N.J., Edensko društvo, 1979.), str. 67-68.
- (14) V.A. Tomas, urednik, "Ishrana i stres u bolesti krvnih sudova", *Časopis Američkog medicinskog društva*, 176:9, 3. jun 1961., str. 806.
- (15) Barbara Param, op. cit., str. 15.
- (16) G.S. Hantington, *Anatomija čovekove trbušne maramice i trbušne duplje* (Nju Jork, Li Bradrs, 1903.), str. 189-199.
- (17) V.S. Kolens i G.B. Dobkin, "Filogenetski aspekti uzroka arterioskleroze kod čoveka", *Krvotok*, Dopuna II, 32:7, oktobar 1965.

I

HRIŠĆANSTVO

*"Pazi da ne uništavaš Božja dela
samo zato da bi nešto pojeo."*

- Rimljanima 14:20

I pored toga što se Novi Zavet gotovo isključivo bavi Isusom, malo toga se zna o njegovoj ishrani. Međutim, postojali su mnogi rani Hrišćani i hroničari hrišćanske tradicije koji su podržavali vegetarijanstvo, uključujući i takve prosvetitelje kao što su Sv. Jeronim, Tertulijan, Sv. Jovan Hrizostom, Sv. Benedikt, Klement, Euzebije, Plinije, Papije, Kiprijan, Pantenije i Džon Vesli, da navedemo samo nekolicinu. Slično Isusu i biblijskim prorocima, oni su poučavali, kako rečima tako i delima, da milost i saosećanje treba da se prošire na sva stvorenja – a to je mnogo svestranije određenje od onog kojeg se drži većina današnjih Hrišćana.

Biblija – uključujući i Stari Zavet, pošto se počeci Hrišćanstva nalaze u Judaizmu – predstavlja najbolje mesto za početak razmatranja odnosa Hrišćanstva i vegetarijanstva. Stari Zavet se uglavnom bavi Jevrejima koji dobijaju zakone od Boga i potom bivaju kažnjeni od Njega zbog njihovog kršenja. Novi Zavet prikazuje Isusa koji iskrenom pokajniku daruje Božje praštanje, naglašavajući da je prva i osnovna zapovest voleti Boga celim svojim srcem, umom i dušom.

Pa ipak, istorija pokazuje da se po ovoj zapovesti retko postupalo, a Stari Zavet beleži da je Bog često činio ustupke i ublažavao izvesne zakone, trudeći se da podstakne prekršioce da bar delimično slede Njegove zapovesti i na taj način postepeno povećavaju svoju ljubav prema Njemu. Ipak, izvorni propis o ishrani otkriva čemu Bog daje prvenstvo:

"I pogledajte, dao sam vam sve semenje koje rađa zeljasto bilje, koje se nalazi svuda na površini zemlje, i razno drveće, na kojem se nalaze

plodovi semenja iz kojeg nastaje drvo – to neka vam bude hrana... I Bog pogleda sve što je stvorio, i vide da je sve veoma dobro..." (Knjiga Postanja, 1:29, 31)

Ukoliko je Bog zaključio da je Njegov prvobitni zakon o ishrani 'veoma dobar', zbog čega je kasnije pružio toliko mnogo uputstava za jedenje mesa? Prema Ponovljenom zakonu (Petoj Knjizi Mojsijevoj), to je učinjeno iz sažaljenja prema 'požudnim Izraelićanima':

"A onda Gospod tvoj Bog mora da proširi tvoje granice, kao što ti je obećao, i ti ćeš reći: 'Hoću da jedem meso', jer tvoja duša žudi da jede meso; možeš da jedeš meso, i bilo šta za čim ti duša žudi." (Peta knjiga Mojsijeva, 12:20)

Neki zaključuju da u Knjizi Postanja 9:3, Biblija dopušta ljudima da jedu meso: "Sve živo što se kreće treba da vam je hrana." Međutim, to se odnosi na period velikog potopa, kritične situacije kada je Noje dobio ovo odobrenje kao nužno zlo. Pošto je sva vegetacija bila uništena, Bog mu je učinio *dopuštenje* – a ne zapovest – da jede meso. Ali idealna ishrana, to valja dobro zapamtiti, bila je ranije određena, i Bog je rekao da je 'veoma dobra'. Taj izraz nikada nije upotrebljen da opiše kasnije oblike ishrane koji su sadržavali meso.

Zapravo, već u sledećoj strofi, u Knjizi Postanja 9:4, nakon što je dao dozvolu da se jede sve što se kreće, Bog nas još jednom podseća da je idealno da *ne* jedemo meso, ili barem krv: "Ipak ne treba da jedete meso sa njegovim životom, to jest sa krvlju." Pored toga, sledeća strofa nedvosmisleno tvrdi da će ljudi koji ubijaju životinje, zauzvrat, biti ubijeni od strane istih tih stvorenja: "I vaš ću život zahtevati, i to šapom svakog stvorenja koje pogubite..." (1)

Ustvari, neki učenici ljudi napominju da kada je Noje dobio pravo da jede sve što se kreće, tačna grčka reč upotrebljena u Septuaginti (staro-grčkom prevodu Novog Zaveta) bila je *herpeton*, što doslovno znači 'gmaz' (2). Dakle, kada nikakva druga hrana nije bila na raspolaganju, Bog je dao dozvolu da se jedu ljuskari i mekušci, kao što su školjke, rakovi i puževi. To je zaista više u skladu sa Knjigom Postanja 9:4, u kojoj se Noju zabranjuje da jede životinje sa krvlju (bilo mu je dopušteno da jede samo stvorenja sa hladnom krvlju) – a i to samo privremeno kao ustupak.

Prema rečima pisca Džozefa Bensona: "Moralo bi da se napomene da zabrana konzumiranja krvi, izrečena Noju i čitavom njegovom potomstvu, i ponovljena Izraelićanima... nikada nije bila opozvana, već je, naprotiv,

potvrđena u Novom Zvetu, Dela svetih apostola XV; otuda se radi o trajnoj obavezi." (3)

Hrišćanski teolog Etjen de Kursel (1586-1659) bio je uveren da su apostoli tako nastojali da spreče bar jedenje krvi, ako ne i mesa uopšte: "Mada su neki od naše braće smatrali za zločin prolivanje ljudske krvi, oni nisu bili istog mišljenja po pitanju jedenja (krvi) životinja. Apostoli su, svojim ukazom, želeli da poprave neznanje tih osoba." (4)

Bilo je mnogo onih koji su glasno govorili u prilog tome, a u istoriji se navodi da kada su rani Hrišćani bili optuženi da jedu decu, jedna žena po imenu Biblis (177.godine) prigovorila je: "Otkud bi ti ljudi mogli da jedu decu, kada im nije dozvoljeno da jedu ni krv nerazumnih životinja?" (5)

Kasnije, za vreme Trulonskog sabora održanog u Konstantinopolju 692.godine, utvrđen je sledeći propis: "Jedenje životinjske krvi zabranjeno je u Svetom pismu. Sveštenika koji okusi krv treba ukloniti sa položaja, a svetovnjaka isključiti iz crkve." (6)

Ako se na trenutak vratimo hrišćanskim korenima i tradiciji Starog Zaveta, naići ćemo u Trećoj Knjizi (Levitskoj) 7:26, na sledeće reči: "Štaviše, ne treba da jedete nikakvu krv, bilo da je od peradi ili od životinja, ni u jednom od vaših domova." Mnogi ovo tumače kao zapovest da se meso isuši od krvi i da ga se onda ipak pojede (videti poglavlje o Judaizmu).

U Petoj knjizi Mojsijevoj nalazi se još jedan primer kada je Bog, kao privremeni ustupak, dopustio Izraelićanima da jedu meso, ali to je opet bilo u izuzetno teškim okolnostima. Nakon što su pobegli iz Egipta, Izraelićani su četrdeset godina lutali divljim predelima. Bog ih je snabdevao hranom u obliku mane ('hleba nasušnog'), natprirodne vegetarijanske hrane koja je obezbeđivala sve bitne sastojke za održanje života. Ali Izraelićanima je dosadila mana, kaže se u Bibliji, pa je Bog udesio da deci Izraela da meso u obliku prepelica. Zašto prepelica? Da li se u tome nalazilo neko skriveno učenje koje je Bog hteo da saopšti?

Stihovi 11:18-34 sadrže odgovor. U stihu 20, Bog im kaže "jedite meso dok vam ne izađe na nos i ne postane vam odvratno..." Stih 33 nam saopštava da "još pre nego što im se meso našlo među zubima, snašla ih je velika nesreća." Zapravo, bilo im je dopušteno da promene ishranu, ali je Bog bio nesumnjivo nezadovoljan njihovim izborom. Mesta za sahranjivanje tih Izraelićana, uzgred rečeno, tradicionalno su bila spominjana kao 'grobovi požudnih' zato što su želeli nešto što im nije bilo potrebno: meso.

Vekovima kasnije, kada je nastala mala jevrejska sekta zvana 'hrišćanstvo', ona je usvojila pojedine stavove i tradicije svoje matične religije, uključujući i jedenje mesa. No ipak, postojali su i neki vrlo značajni

izuzeci, i u judaizmu i u hrišćanstvu. A vegetarijanska tradicija imala je naglašenu ulogu u životima ranih Hrišćana.

Hrišćanski vegetarijanci

U nekim tekstovima se tvrdi da su dvanaestorica apostola, kao i Judina zamena Matija, bili vegetarijanci, i da su se rani hrišćani uzdržavali od jedenja mesa iz razloga čistoće i milosrđa. Na primer, Sv. Jovan Hrizostom (345-407), jedan od najistaknutijih hrišćanskih književnih zastupnika svoga doba, pisao je: "Mi, hrišćanski poglavari, upražnjavamo uzdržavanje od životinjskog mesa da bi ukrotili svoja tela... čudovišno jedenje mesa životinja je oskrnavljujuće." (7)

Klement Aleksandrijski (160-240), rani crkveni akademik, očigledno je izvršio veliki uticaj na Hrizostoma, jer je skoro dvesto godina ranije pisao: "Međutim, oni koji ne mogu da odole uzbudljivim trpezama, hraneći svoje vlastite bolesti, vođeni su od strane najoblapornijeg demona, kojeg se neću stideti da nazovem demonom stomaka, i najgorim od svih demoni... Daleko je bolje biti zadovoljan i prikladan nego napraviti od svoga tela groblje životinja. Shodno tome, apostol Matej jeo je semenke, orahe i povrće, a ne meso." (8)

Sveti Petar, pak, smelo izjavljuje: "Neprirodno jedenje hrane od mesa jednako je pogano kao i neznabožačko obožavanje demoni, sa žrtvovanjima i nečistim gozbama, i svojim učestvovanjem u njima čovek postaje ortak demoni u jelu." Ko smo mi da se raspravljamo sa Svetim Petrom?

Dalje, postoje neke učene diskusije o vrsti ishrane Svetog Pavla, uprkos otmenog gledišta o hrani koje se može naći u njegovim zapisima. Dela svetih apostola 24:5 saopštavaju da je Pavle bio iz sekte Nazarena – sekte koja je sledila esenske principe, uključujući i vegetarijanstvo. A prema dr Edgaru Gudspidu, u njegovom delu *Istorija ranog hrišćanstva*, svojevremeno je postojao dokument 'Tomina dela', koji su koristile rane hrišćanske sekte. Taj dokument predstavlja Sv. Tomu kao još jedan primer čoveka koji se uzdržavao od mesnih jela. A od znamenitog crkvenog oca Euzebija (264-349), u njegovom citiranju Hegesipusa (oko 160.), saznajemo da se Jakov, kojeg su mnogi prihvatili za Hristovog brata, takođe uzdržavao da jede meso životinja. (9)

Ali ipak, istorija nam saopštava da se organizovano hrišćanstvo postepeno udaljilo od svojih vegetarijanskih korena. Rani hrišćanski oci držali su se bezmesnog načina života. U bližoj istoriji, Rimokatolička crkva propisala je da se primenjeni Katolici bar u određenim danima pridržavaju

posta i da petkom ne jedu meso (u znak sećanja na Hristovu žrtvenu smrt). Pa čak i to ograničenje je bilo kompromitovano kada je, godine 1966, Američka Katolička Konferencija odlučila da katolici treba da se uzdržavaju od jedenja mesa samo onih dana kada petak pada u vreme Uskršnjeg posta.

Mnoge rane hrišćanske grupacije podržavale su bezmesni način života. Ustvari, spisi rane crkve ukazuju da jedenje mesa nije bilo zvanično odobreno sve do četvrtog veka, kada je car Konstantin odlučio da njegovo lično shvatanje hrišćanstva bude svačije shvatanje. Mesoždersko tumačenje Biblije postalo je službena veronauka Rimskog Carstva, a vegetarijanski hrišćani morali su krišom da se pridržavaju svojih uverenja ili da rizikuju smrtnu kaznu zbog jeresi. Kaže se da je Konstantin imao običaj da im sipa rastopljeno olovo u grlo ako bi bili zarobljeni.

Srednjovekovne hrišćane je Sveti Toma Akvinski (1225-1274) uveravao da je ubijanje životinja u skladu sa Božjom promisli. Moguće je da su osobne sklonosti Akvinskog uticale na njegovo gledište, jer iako je bio čovek izuzetnih sposobnosti i isposnik u mnogo čemu, njegovi ga biografi prikazuju i kao proždrljivca. Akvinski je, naravno, bio čuven i po svojoj doktrini o različitim vrstama duše koje telo može da poseduje. Životinje, po njemu, nemaju dušu. Frapantno je da je, po njegovom mišljenju, nemaju ni žene. Ali, setivši se da je crkva konačno popustila i priznala da i žene u stvari imaju dušu (10), Akvinski se nevoljno složio, određivši da su one za jedan stepenik iznad životinja – koje sigurno nemaju dušu. Mnogi hrišćanski predvodnici spremno su prihvatili ovakvo gledište.

Biblija je, naravno, prilično nedvosmislena u tvrdnji da životinje zaista imaju dušu:

"I svakoj zverki na zemlji, i svakoj ptici u vazduhu, i svemu što puzi po tlu, *u čemu se nalazi živuća duša*, dao sam zeleno bilje za hranu."
(Knjiga Postanja 1.30)

Prema Rubenu Alkaleju, jednom od najvećih stručnjaka dvadesetog veka za hebrejsko-englesku lingvistiku i autoru *Upotpunjenog hebrejsko-engleskog rečnika*, precizne hebrejske reči u ovom stihu su *nefeš* ('duša') i *čajah* ('živuća'). Uprkos činjenici da popularni prevodi Biblije to uopšteno izražavaju rečju 'život', i time nastoje da nagoveste da životinje baš i ne moraju da imaju 'dušu', brižljivo prevođenje otkriva upravo suprotno: da životinje definitivno moraju da imaju dušu, bar prema tvrđenju Biblije. Štaviše, iste hebrejske reči koriste se da označe dušu ljudskih bića kao i dušu insekata. Prema tome, u Bibliji nema nikakvog uporišta za argument da, iako

životinje možda zaista poseduju neku vrstu duše, to nije ista ona vrsta koju poseduju ljudi.

"Ne samo pomoću verovanja"

Osnovna doktrina koja je zajednička svim hrišćanima jeste iskupljenje kroz Isusa. To verovanje da će čovek biti spasen kroz, odnosno uz pomoć Hrista nalazi se u srcu hrišćanske vere, a ne pokoravanje bilo kojem skupu određenih pravila i propisa, kao što je Mojsijev zakon (Efežanima 2:8). Bilo bi zaista neobično naći hrišćanskog propovednika koji je insistirao da čovek mora ili ne sme da jede određene vrste hrane, ili da obzirnost prema životinjama ima uticaja na njegovo izbavljenje.

To je dovelo do jednog od najvećih raskola u hrišćanskoj teologiji: do polemika o tome da li je važnije verovanje ili delovanje. Dok mnogi smatraju da je verovanje u Isusa jedini uslov da se stekne kraljevstvo Božje, nezavisno od dobrih dela ili moralnog i etičkog ponašanja, drugi su uvereni da spasenje mora da obuhvata veru u Isusa *i* dobra dela. Ideja da se samom verom postiže iskupljenje zasnovana je na popularnom pogrešnom razumevanju povezanosti verovanja i delovanja, razumevanju koje su vešto i jasno razotkrili uvaženi Dž. Tod Ferije iz Reda Krsta i engleski zastupnik vegetarijanstva Velečasni V.A. Holms-Gor (11).

I Ferije i Holms-Gor navode da je polemika verovanje-delovanje nastala kada su mnogi hrišćanski prvaci srednjeg veka počeli da izvlače Pavlova učenja iz njihovog istorijskog konteksta. Pavle je propovedao Farisejima i drugima koji nisu verovali u ideju o božanskoj milosti kao spasilačkoj sili. Zbog toga je naglašavao 'verovanje' u svojim predavanjima Farisejima. Bez obzira na to, verovanje *i* delovanje je ono čemu nas Biblija zaista uči. Kao što Jakov kaže: "Vera bez dela je beživotna" (videti poglavlja 1 i 2 iz Saborne poslanice sv. apostola Jakova). Dakle, kad Pavle kaže da čovek može da jede sve što mu se svidi – uključujući i meso (1 Korinćanima 8.8) – on zapravo samo nastoji da naglasi važnost verovanja.

Podrobno izučavanje Pavlovog učenja to čini sasvim jasnim, jer i pored njegovog naglašavanja vere, u drugim zapisima on otkriva vrednost pravičnih postupaka, uključujući i obzirnost prema životinjama. Ustvari, Pavle poučava da su milosrdna dela čak uzvišenija od verovanja (1 Korinćanima 13:13). Pa ipak, danas nije nimalo teško ustanoviti da je ogromna većina hrišćanske zajednice spremna, voljna i kadra da ispovedi verovanje u Isusa, ali ne i da sledi učenja koja mogu da zahtevaju menjanje načina života.

U veza sa ovim, velečasni Endrju Linzi, kapelan Univerziteta u Eseksu, primetio je da su mnogi zagovornici hrišćanstva zanemarili svoju dužnost da vrše pravedna dela, posebno u odnosu na životinjsko carstvo. U svojoj knjizi *Životinjska prava: Hrišćansko određenje čovekovog ophođenja prema životinjama*, on sa razočarenjem navodi: "Mislim da se sa žaljenjem mora priznati da su hrišćani, kako katolici tako i ostali, podbacili da izgrade zadovoljavajuću moralnu teologiju o postupanju prema životinjama." (12)

Ma kako čovek tumačio kasnija učenja, najraniji oblici hrišćanstva (i mnogih jevrejskih sekti iz kojih su oni proistekli) predlagali su vegetarijanski ideal. Oni su shvatali da, koliko god verovanje bilo značajno, ispravno ponašanje – 'delovanje' – nema ništa manju važnost. I zbog toga su savesno sledili doktrinu Svetog pisma. Nije iznenađujuće što je to uticalo na njihov način ishrane i opšti stav prema životinjama. Nazareni, terapeuti, eboničani, gnostici i eseni su listom podržavali bezmesni način života. Montanisti, još jedna ranohrišćanska sekta, uzdržavali su se od mesnih jela, kao i Tertulijan, rani sveštenik. Od ortodoksnijih sveštenika koji su osuđivali jedenje mesa već smo spomenuli Jovana Hrizostoma i Klementa Aleksandrijskog, dvojicu možda najuticajnijih mislilaca u ranoj crkvi.

Možda je Klementov istaknuti učenik, Origen (185-254), jedan od najplodnijih pisaca iz vremena rane crkve, imao ispravno shvatanje o onima koji su odobravali jedenje mesa: "Verujem da su žrtvovanje životinja ljudi izmislili kao izgovor za jedenje mesa." (*Stromata, "O žrtvovanjima", Knjiga VII*) (13)

Poznije hrišćanske sekte takođe su podržavale vegetarijanstvo. Elen G. Vajt, jedan od osnivača Crkve adventista sedmog dana, bila je revnosni vegetarijanac, kao i Džon Vesli, osnivač metodizma. Silvester Grejem, prezbiterijanski pastor čuven po 'Grejemovim krekerima', bio je predlagач bezmesnog ideala, a Vilijem Metkalf, pastor biblijske hrišćanske crkve Engleske, napisao je knjigu pod naslovom *Uzdržavanje od životinjskog mesa* (1823). Veruje se da je to prva knjiga o vegetarijanstvu koja je objavljena u SAD.

Trapisti, benediktinci i kartuzijanski red u okviru rimokatoličke crkve, kao i druge hrišćanske organizacije kao što su univerzalni hrišćanski gnostički pokret i rozenkrojcersko bratstvo – svi oni zastupaju bezmesni način života. Dve ugledne hrišćanske grupacije danas marljivo rade na tome da dokažu važnost bezmesnog načina života za savremenog hrišćanina: Katoličko istraživačko društvo za dobrobit životinja i Hrišćansko pomaganje životinja i ljudi, Inc. (CHAP).

Premda je Vatikan II, Vaseljenski sabor sazvan 1965.godine, ublažio monaške propise po pitanju jedenja mesa, naročito za monahe trapiste,

većina Trapista i dalje sledi izvorno vegetarijansko učenje. I mada se ponekad tvrdilo da je Sveti Franja bio mesojed, franjevački red je takođe vegetarijanski, valjda zbog toga što je Sveti Franja svetac zaštitnik životinja i zbog njegove otvorene ljubavi za sva Božja stvorenja.

Savremeni benediktinski monah, Brat David Steindl-Rast, smatra da, koliko god da je moguće na različite načine tumačiti biblijsku tradiciju kada se radi o ophođenju prema životinjama, životi svetaca ipak jasno pokazuju važnost sveopšteg saosećanja. On kaže: "Nažalost, hrišćani imaju udela u izrabljivanju naše životne sredine i u zlostavljanju životinja. Povremeno su čak pokušavali da opravdaju svoje zločine navodima iz Biblije, netačno citiranim izvan konteksta. Ali, izvorni ukus tradicije najbolje se može raspoznati u njenim svecima... U hrišćanskoj umetnosti pojavljuju se sve vrste životinja kao specifične oznake određenih svetaca. Sv. Menas imao je dve kamile; Sv. Ulrih imao je pacova; Sv. Bridžid guske i patke; Sv. Benedikt gavrana; dugačka je ta lista. Obeležje Sv. Huberta je jelen sa raspećem među rogovima. Kako legenda kaže, ovaj svetac bio je lovac ali je napustio to nasilništvo kada je neočekivano ugledao Hrista u jelenu kojeg je nameravao da ustreli." (14)

Ovo je rečit primer viđenja božanskog u svim stvorenjima. "Na kraju krajeva", podseća Brat David, "i sam Hrist naziva se 'Božjim jagnjetom'." (15)

Ponekad se zaboravlja da je ljubav koju je Hrist podržavao i izražavao imala nameru da bude sveobuhvatna, odraz Božje ljubavi za celu tvorevinu. Zbilja, 'Molitva Gospodu' (na izvornom aramejskom) počinje sa: "*avun dvašmaja*". I mada se to obično prevodi kao "Oče naš koji si na nebesima", precizan prevod glasio bi "Naš *sveopšti* Oče koji si na nebesima". (16) Izvorni aramejski izjavljuje da je Bog Tvorac i Otac svih živih bića u vasioni, bez obzira na podvrstu u kojoj je neko rođen. Prećutno značenje je to da je hrišćanska ljubav sveobuhvatna, i u onoj meri u kojoj čovek izražava tu sveobuhvatnu ljubav, u toj meri mu ta ljubav biva uzvraćena od Boga. Za vegetarijance je značajno da se 'Molitva Gospodu' nastavlja ovako: "Hleb naš nasušni daj nam danas."

"Ne ubij"

U suštini, načelo samilosti i uzajamne ljubavi nalazi se u Šestoj Zapovesti: ne ubij. Iako jednostavna i kategorična, ova zapovest se retko doslovno prihvata. Tačan hebrejski izraz iz Izgona (Druge knjige Mojsijeve)

20:13, u kojem se ova zapovest nalazi, jeste *'lo tirtzač'*. Prema Rubenu Alkaleju, reč *tirtzač* označava "bilo kakvu vrstu ubijanja". Prema tome, precizno tumačenje zahteva da se uzdržimo od ubijanja *u potpunosti*.

Nije potrebno tumačenje zapovesti 'Ne ubij'. Ipak se ispostavlja da je sporna reč 'ubiti', koja se obično definiše kao: 1) lišiti života; 2) dokrajčiti; 3) uništiti vitalno ili suštinsko svojstvo nečega. Ukoliko bilo šta što poseduje u sebi život sme da bude ubijeno, onda i životinja sme da bude ubijena; u skladu sa ovom zapovesti, ubijanje životinja je zabranjeno.

Život se obično određuje kao svojstvo po kojem se vitalno i funkcionalno biće razlikuje od mrtvog tela. Premda je život složen fenomen, njegovo prisustvo ispoljava se znacima koji su prepoznatljivi poznavaoocu svetih knjiga sveta isto koliko i biologu. Sva živa bića prolaze kroz šest faza: rađanje, rast, održanje, razmnožavanje, slabljenje i smrt. Životinja, dakle, po čovekovoj definiciji isto kao i po Božjoj, ispunjava uslove da bude smatrana živim bićem. Ono što je živo može da bude ubijeno, a ubiti znači prekršiti zapovest koja je sveta kao i svaka: "Jer kogod se drži celog zakona, ali pri tom ipak prekrši jednu njegovu pojedinost, ogrešio se o zakon u celosti. Jer Onaj koji je rekao: 'Ne čini preljubu', rekao je takođe i: 'Ne ubij'. Pa ukoliko ne učiniš preljubu, ali ubiješ, postaješ prekršitelj zakona." (Jakov 2:10,11)

U Starom Zavetu nalazi se mnogo toga što podupire vegetarijanstvo. Može da se dokazuje kako hrišćani nisu dužni da prihvate Stari Zavet, i da umesto toga mogu da prigrlje samo Novi Zavet. Međutim, i sam Isus je drugačije poučavao: "Nemojte da mislite da sam došao da uništim zakon, ili proroke: ja ne dolazim da uništim, nego da ostvarim. Jer zaista vam kažem, sve dok je neba i zemlje, nijedna sitnica ni malenkost neće mimoći zakon, dok sve ne bude ispunjeno i ostvareno. Stoga, svako ko prekrši makar i najmanju od ovih zapovesti, i utiče na ljude da i oni to čine, biće smatran najnižim u kraljevstvu nebeskom. A svako ko bude izvršavao zapovesti i druge njima učio, biće istaknut u kraljevstvu Božjem." (Matej, 5:17-19)

Problemi tumačenja

Možda glavni razlog zbog kojeg bi hrišćanin 'prekršio zakon', uprkos biblijskoj zapovesti da se uzdrži od ubijanja, predstavlja rašireno hrišćansko uverenje da je Isus bio mesojed. I pored toga, Isus je bio poznat kao 'Princ mira', a njegova učenja sadrže ljubav, saosećanje i uzajamno poštovanje na univerzalnom nivou. Teško je uskladiti krajnje miroljubivu predstavu o

Isusu sa odobravanjem ubijanja životinja. Pa ipak, u Novom Zavetu se na više mesta navode primeri kada je Isus tražio meso, i za mesojede to predstavlja odobrenje za njihove svakodnevne sklonosti u ishrani. Međutim, detaljnije ispitivanje izvornog grčkog jezika pokazuje da Isus ustvari nije tražio 'meso'.

Premda se u engleskom prevodu Jevanđelja 'meso' spominje devetnaest puta, precizno prevedene izvorne reči upućuju na 'hranu', odnosno 'jelo': *broma* – 'jelo' (navodi se četiri puta); *brosimos* – 'nešto što može da se pojede' (navodi se jednom); *brosis* – 'hrana, ili čin jedenja' (navedeno četiri puta); *prosfagion* – 'bilo šta za jelo' (navodi se jednom); *trofe* – 'ishrana' (navodi se šest puta); *fago* – 'jesti' (navedeno tri puta).

Dakle, "Imate li mesa?" (Jovan 21:5) treba da se čita: "Imate li išta za jelo?" A kada se u Jevanđelju kaže da su učenici otišli da kupe mesa (Jovan 4:8), doslovniji prevod bi naprosto ukazivao da su otišli da kupe 'hranu'. U svakom od ovih slučajeva izvorni grčki upućuje na 'hranu' uopšte, a ne obavezno na 'meso' (17).

Problem se svodi na tumačenje izvorne građe, prevođenje i česte pogrešne prerade. Mnogi biblijski pogrešni prevodi (npr. 'Crveno more' umesto 'more obraslo trskom') su nelogični ili čak zabavni. Ali, neki od njih imaju značajnije posledice, i u slučajevima kada netačan prevod vekovima opstaje, on postaje deo biblijskog kanona. Zagovornici jedenja mesa onda mogu da ga opravdavaju citatima, ili pogrešnim citatima, iz Biblije. Međutim, ukoliko se uzmu u obzir kontekst i tok Isusovog života, postaje teško, ako ne i nemoguće, pomiriti jedenje mesa sa hrišćanskom verom.

Hrišćanski mesojedi prigovaraju: "Ukoliko Biblija podstiče vegetarijanstvo, kako onda objašnjavate događaje sa veknama hleba i sa ribama?"

Neki stručnjaci za Bibliju, imajući u vidu Isusovu saosećajnu narav, pretpostavljaju da su 'ribe' bile male zemičke, napravljene od podvodnog bilja poznatog kao riblje bilje, koje raste na Istoku. To vlažno bilje suši se na suncu, tucanjem u avanu pretvara se u brašno, i peče se u obliku zemički. Zemičke od ribljeg bilja bile su sastavni deo stare vavilonske ishrane, a i mnogi Japanci ih smatraju vrlo ukusnim. I muslimani ih preporučuju kao hranu vernika, a što je najvažnije, one su bile omiljena poslastica u Isusovo vreme. Osim toga, valja uzeti u obzir i jednu praktičnu stvar: u korpi u kojoj se nalazi i hleb, verovatnije je da će se naći zemičke nego riba, koja bi se vrlo brzo ukvarila na vrućini i upropastila svaku drugu hranu u korpi (18).

Isto tako je moguće da 'hleb i riba' imaju više simbolično nego bukvalno značenje, što nije neobično u svetim zapisima. Hleb je simbol Hristovog tela, ili Božanska Tvar, a reč 'riba' je bila lozinka u ranoj crkvi, kada su

hrišćani morali da kriju svoj identitet kako bi izbegli proganjanje. Slova grčke reči za ribu, I-H-T-U-S, takođe su i početna slova od *Iesous Christos Theou Uios Soter* ('Isus Hrist, Sin Božji, Spasitelj'). (19) Prema tome, riba u hrišćanstvu ima mističnu simboliku, čije se korišćenje može videti na zidovima rimskih katakombi.

Što je najvažnije, riba se uopšte ne spominje u najranijim rukopisima Novog Zaveta; čudo je opisano kao hleb i voće, a ne vekne i ribe. Potonji biblijski prepisi (posle četvrtog veka) beleže ribu umesto voća. *Sinajski kodeks* je najranije izdanje Novog Zaveta koje navodi ribu kao deo tog čuda.

Još i sada ima onih koji ne mogu da se oslobode običajnog primera vekni i ribe. Zbog tih ljudi treba da se naglasi da čak i da je Isus jeo ribu, on nije i drugima dao odobrenje da to čine u njegovo ime. Isus je živeo među ribarima i njima je držao propovedi. Kao učitelj, on je morao da uzme u obzir svoju publiku i okolnosti. Otuda je svojim sledbenicima rekao da bace ribarske mreže i da umesto toga postanu 'ribari ljudi', odnosno propovednici. Pa ipak, oni koji govore da je Isus jeo ribu kažu: "Isus je to radio, zašto onda ne bih i ja?" Međutim, kada istaknemo kako je Isus dao i sam svoj život da bi veličao slavu Božju, neznatan je broj onih koji bi i u tome sledili njegov primer.

Uskršnje jagnje

Iako im je bliska simbolika koja Isusa predstavlja kao Dobrog Pastira i kao jagnje Božje, za vegetarijanske hrišćane postoji problem Uskršnjeg jagnjeta. Da li je Poslednja večera bila pashalni obed u kojem su se Isus i apostoli naslađivali jagnjetinom?

Sažeta Jevanđelja (prva tri) navode da je Poslednja večera bila pashalni obed, što bi značilo da su Isus i njegovi sledbenici jeli pashalno jagnje (Matej 26:17, Marko 16:16, Luka 22:13). Jovan, međutim, kaže da se Poslednja večera dogodila ranije: "A pre pashalne gozbe, znajući da mu se bliži kraj... Isus ustade od večere i odloži svoje ruho; i uze peškir i opasa se." (Jovan 13:1-4) No, ukoliko je vremenski sled bio drugačiji, onda Poslednja večera ne bi bila pashalni obed.

U izvrsnoj knjizi *Zašto ubijati da bi se jelo?*, engleski istoričar Džefri Rud analizira problem pashalnog jagnjeta na sledeći način. Poslednja večera dogodila se u četvrtak uveče; a raspinjanje na krst već sledećeg dana, u petak. Međutim, sa stanovišta Jevreja, ova dva događaja odigrala su se istog dana, budući da jevrejski pun dan počinje od zalaska sunca prethodne večeri. Svakako, to postaje prilično zbunjujuće. U devetnaestom poglavlju svog

Jevanđelja, Jovan navodi da se raspeće zbilo na dan priprema za pashu, a to bi bio četvrtak. Kasnije, u stihu 31, on kaže da Isusovo telo nije bilo ostavljeno na krstu zbog toga što je "dan tog šabata (jevrejskog praznika) bio veliki dan." Drugim rečima, pasha, na dan šabata, počela je sa zalaskom sunca u petak, posle raspeća.

Iako prva tri Jevanđelja protivreče Jovanovoj verziji, koju većina biblijskih učenjaka smatra preciznim izveštajem, na nekim drugim mestima ona je podupiru. U stihu 26:5 kod Mateja, na primer, sveštenici kažu da ne žele da ubiju Isusa za vreme praznika "da u narodu ne bi izbila buna". S druge strane, u tom istom Matejevom Jevanđelju se na drugom mestu navodi da su se i Poslednja večera i raspeće dogodili na dan pashe. Uz to, mora se napomenuti da prema talmudskom običaju ne bi dolazilo u obzir da se održavaju suđenja i da se ljudi pogubljuju prvih i najsvetijih dana pashe.

Budući da je pasha jednako sveta kao i šabat, Jevreji ne bi nosili oružje da je ona započela (Marko 14:43, 47), niti bi kupovali platno i mirise za sahranu (Marko 15:46, Luka 23:56). Najzad, žurba sa kojom su učenici položili Isusa u grob spojiva je sa njihovom željom da mu telo bude skinuto sa krsta pre no što pasha počne (Marko 15:42-46).

Zbilja, jagnje je upadljivo upravo po svom odsustvu: ono nikada nije ni pomenuto u vezi sa Poslednjom večerom. Biblijski istoričar J.A. Glizes sugerise da je Isus, zamenjujući meso i krv hlebom i vinom u božanskoj žrtvi, objavio novi savez između čoveka i Boga, "istinsko pomirenje sa svim Njegovim stvorenjima" (20). Da je Isus bio mesojed, on bi uzeo jagnje a ne hleb za simbol Božanske Pasije, u kojoj je Jagnje Božje pogubljeno zbog grehova sveta. Svi podaci ukazuju da Poslednja večera nije bila pashalna večera sa tradicionalnim jagnjetom, već pre 'oproštajni obed' koji je Isus sa ljubavlju podelio sa svojim učenicima. To je potvrdio i pokojni Velečasni Čarls Gor, oksfordski biskup: "Pretpostavićemo da je Jovan bio u pravu kada je ispravio Marka po pitanju karaktera Poslednje večere. To nije bio regularni pashalni obed, nego večera upriličena kao oproštajna večera sa Njegovim učenicima. A ni izveštaji o večeri ne upućuju na ceremonijal pashalnog obeda." (*Novi komentar Svete knjige*, treći odeljak, str. 235) (21)

Zaključak

Na osnovu doslednih prevoda najranijih hrišćanskih tekstova, ne postoji nijedan primer u kojem bi jedenje mesa bilo oprošteno ili prihvaćeno. Kasnije hrišćansko opravdavanje jedenja mesa umnogome je zasnovano na pogrešnim prevodima ili na bukvalnim tumačenjima opšteg hrišćanskog

simbolizma koji ima prenosno značenje. Tumačenje je, naravno, ključni činilac, i neophodno je da se promisli o postupcima Isusa i njegovih sledbenika da bi se zaključilo mogu li se oni uopšte uskladiti sa mesnim oblikom ishrane. Osim toga, ranohrišćanski sveštenici i sekte upražnjavali su strogo vegetarijanstvo. Tako, pomoću pažljivog prevođenja Biblije, upućivanja u širi kontekst Isusovih doktrina, i izričitih učenja ranih hrišćana, uviđamo zastupanje vegetarijanstva.

Ovaj ideal življenja u slozi sa svim Božjim stvorenjima prelepo je izražen u pesmi Venera Bergengruena, koja govori o psu koji je za vreme mise zalutao u crkvu. Uznemirena i nervozna, devojčica čiji je pas uspeva da ga izvuče napolje iz crkve. "Kakva neprilika", misli ona, "životinja u crkvi!" Ali Bergengruen ukazuje da je crkva krcata životinjama: bik i magarac u Božićnoj staji, lav do nogu Sv. Jeronima, Jonina riba, jahaći konj Sv. Martina, orao, golub, pa čak i zmija. Sa slika i kipova širom crkve životinje počinju da se osmehuju kada devojčica bojažljivo shvata da je njen ljubimac jedan u mnoštvu. Orguljaš se nasmeje pa zapeva: "Neka sva, sva stvorenja slave Boga!" Taj slavopoj je prirodan, jer u crkvi, kao i bilo gde drugde, sva bića potiču od Boga.

Tako uzvišeni franjevački red, na primer, slavi jedinstvo i skladnost kreacije ističući činjenicu zajedničkog porekla. "Kada je on (sveti Franja) sagledao iskonsko izvišće svih stvari i bića", piše Sv. Bonaventura, "postao je ispunjen još obilnijom pobožnošću i detinjskom ljubavlju, nazivajući sva stvorenja, ma kako malena, braćom i sestrama, jer je znao da im je ishodište isto kao i njegovo." (22) To je savršenost hrišćanske ljubavi.

REFERENCE

1. Ovo obraćanje, koje opisuje kako se životinje svete svojim krvolocima ljudima, precizno se podudara sa zakonom akcije i reakcije (*karmom*) i potpuno je saglasno sa sanskritskom rečju *mamsa* ('meso'), što se opisuje u odeljku o hinduizmu.
2. Gnostička ortodoksna crkva, *Četiri ubice duše* (Oklahoma, Sv. Džordž Pres, 1979), str. 15.
3. Džozef Benson, *Sveta Biblija, uključujući Stari i Novi Zavet* (Nju Jork, T. Mejsn & G. Lejn publ., 1839.), tom I, str. 43.
4. Etjen de Kursel, *Rasprava o konzumiranju krvi među hrišćanima*; videti *Opera teologica*, Amsterdam, 1675., str. 971.

5. Euzebije, *Crkvena istorija*, V. i. 26, Loeb klasična biblioteka (Kembridž i London, Harvard univerzitet pres, 1980.), str. 419.
6. Čarls Džozef Hefe, *Istorija crkvenih sabora, iz originalnih dokumenata* (Edinburg, T. & T. Klark publ., 1986.), str. 232.
7. Sv. Jovan Hrizostom, Propoved 69 (O Mateju 22:1-4), prevod Džordž Prevost, *Nikejski i postnikejski oci*, ciklus 1, izdavač Grand Rapids, Mičigen, knjiga 10, 1956., str. 425.
8. Tit Flavije Klement, *Paidagogos* (Vaspitač), knjiga 2, *Prenikejski oci*, izdavač Grand Rapids, Mičigen, knjiga 2, 1967., str. 241.
9. Apton C. Juing, *Esenski Hrist* (Nju Jork, Filozofska biblioteka, 1961.), str. 85.
10. Makonski sinod (585.god.) sazvan je u velikoj meri zato da bi se odlučilo da li žene imaju dušu ili ne. Možda bi crkva učinila dobro kada bi održala i jedan sabor o životinjama.
11. Videti Velečasni V.A. Holms-Gor, *Ove nismo voleli* (London, C.V. Danijel Kompani, ltd., 1946.), str. 99-100.
12. Endrju Linzi, *Životinjska prava: hrišćansko određenje čovekovog ophođenja prema životinjama* (London, SCM Pres, 1976.), str. 4-5.
13. Citirano iz Dž. Tod Ferije-a, *U ime stvorova* (London, Red Krsta, 1968.), str. 19.
14. Razgovor sa Bratom Dejvidom Steindl-Rastom, "Hrišćanski doživljaj životinja", *Budisti zabrinuti za životinje* bilten, San Francisko, sveska 5, str. 9.
15. Isto.
16. Roko A. Eriko, *Stara aramejska molitva Isusu* (Los Anđeles, Nauka o umu publ., 1978.), str. 24.
17. G.L. Rud, *Zašto ubijati da bi se jelo?* (Madrass, Indijski vegetarijanski kongres, 1956.), str. 87.
18. Isto, str. 92.
19. Isto.
20. Isto, str. 89-90.
21. Isto.
22. Sv. Bonaventura u *Klasicima zapadne duhovnosti: Bonaventura – Život Svetog Franje*, prevod Evert Kazns (Nju Jork, Polist Pres, 1978.), str. 254-5.

(...)

BUDIZAM

*"Jedenje mesa zatire seme
uzvišene samilosti."*

- Mahaparinirvana Sutra

Budizam kakav se danas upražnjava predstavlja sistem doktrine i metoda koje su razvili i usavršili sledbenici Sidarte Gotame (563-483.p.n.e.), poznatijeg kao 'Buda'. Naziv 'Buda' potiče od sanskritskog korena *bud*, što znači 'znati', 'spoznati', ili 'probuditi se'. Prema tome, kada se kaže Buda misli se na 'prosvetljenog'.

Današnji Budisti imaju različita shvatanja u vezi sa onim što je Buda poučavao; kao ni Isus, ni on nije ostavio iza sebe ništa u pisanoj formi. Ali, njegove reči su zapamtili njegovi sledbenici i prenosili su ih drugima. I, dok su mnogi aspekti njegovog učenja još uvek predmet silnih rasprava, dve stvari su jednodušno prihvaćene: da je postigao savršeno prosvetljenje i da se njegova samilost protezala na sve što živi.

Pokojni D.T. Suzuki, čuveni autoritet za budističku doktrinu, komentariše u svojoj *Suštini budizma*: "Postoje dva stuba koja podupiru zdanje budizma: *maha-prađna* (uzvišena mudrost), i *maha-karuna* (uzvišeno saosećanje). Mudrost proističe iz saosećanja a saosećanje iz mudrosti, jer ta dva su jedno."(1) Valjda je to ono što je dr Suzuki imao na umu kad je u svojoj knjižici *Lanac samilosti* napisao: "Budisti moraju da teže da se nauče poštovanju i samilosti prema celoj kreaciji – samilost je temelj njihove religije..."(2) U svom vlastitom životu, Buda je bio oličenje tog uzvišenog saosećanja, odnosno samilosti, i vegetarijanski način života je imao suštinsku ulogu u mudrosti koju je podučavao.

Prosvetljenje

Prema budističkim zapisima Sidarta Gotama, koji tada još nije bio poznat kao Buda, bio je sin velikog kralja koji ga je držao izolovanog i zaštićenog od zala spoljnog sveta. Zaista, Sidarta je kao mladić vodio čaroban život u okviru visokih bedema dvorca svoga oca, nesvestan muka i patnji materijalne egzistencije.

Kad mu je bilo dvadeset devet godina, međutim, Sidarta se drznuo da izađe izvan granica dvorca i po prvi put je ugledao starog čoveka, bolesnu osobu, lež i na kraju *sanijasija* (monaha iz reda onih koji su se odrekli sveta), koji mu je objasnio da Sidartina prva tri susreta nisu retki prizori nego radije neminovni jadi svih živih bića u ovom svetu. Sidarta se rastužio i uznemirio i zapao je u duboku kontemplaciju. Rešio je da pronade način na koji ljudi mogu da se oslobode žalosti.

Prvo je eksperimentisao sa postom i strogom pokorom. To ga je učinilo toliko bolesnim zbog manjka hrane da je skoro umro. Mučenje samog sebe, zaključio je, ne vodi ka savršenosti kojoj je težio. U očajanju je postao lutajući prosjak.

Prema budističkom predanju, smatra se da je jedne večeri (verovatno negde oko 531. godine p.n.e.), dok je meditirao u šumi u Bud Gaji, Buda postigao uvodni stepen prosvetljenja. A to znači da je bio u stanju da u potpunosti uvidi da je materijalna egzistencija prividna i da je sve na ovom svetu nepostojano. U Bud Gaji, pod čuvenim Bodi Drvetom, Buda se zarekao da će ostvariti potpuno prosvetljenje.

Posle upražnjavanja *sadane* (duhovnih disciplina) u periodu od šest godina, dostigao je svoj cilj i sročio svoje Četiri plemenite istine o materijalnom postojanju: patnja je sveopšta u ovom svetu promene; patnja potiče od želje; gašenje želje dovodi do prestanka patnje; način da se ugasi želja jeste da se sledi Osmostruka staza. Ta staza sastoji se od ispravnog razumevanja, ispravne namere, ispravnog govora, ispravnog ponašanja, ispravnog delanja, ispravnog napora, ispravne pažnje i ispravnog razmatranja. To je, takođe, poznato i kao Srednji put između preterane vezanosti za svet i preteranog odricanja od sveta, i ima za cilj da odvede čoveka izvan područja patnje i dovede ga u *šunijatu*, ili 'prazninu'. Budina filozofija je, dakle, zastupala prestanak patnje za sva bića – a to naravno uključuje, posebno u ranom budizmu, i patnje životinja.

Ovo što smo naveli predstavlja pojednostavljenje Budinog učenja; međutim, to je sve što je pouzdano poznato o njegovom metodu postizanja prosvetljenja. Postoji, takođe, i jedno drugo učenje koje se smatra temeljnim za autentičnu budističku doktrinu, i još i danas je prihvaćeno kao Prvi nalog budizma: "Ne ubij, nego radije štiti i voli svaki život."

Poštovanje svega što živi

Postoji jedna stara pesma, za koju se pretpostavlja da je verovatno jedini tekst koji je Buda ikada lično napisao:

"Stvorenja bez nogu imaju moju ljubav. A isto tako i ona koja imaju dve noge; a takođe i ona koja imaju mnogo nogu. Neka sva stvorenja, sve što živi, sva bića koje god da su vrste, ne vide ništa što bi slutilo na zlo. Neka ih nikakva nevolja ne snađe."

Zanimljivo je napomenuti da su u tom istom stoleću u kojem je Buda poučavao svoju doktrinu kontemplacije i nenasilja, slične ideje poučavali Konfučije u Kini, Zoroaster u Persiji, Pitagora u Grčkoj, Isaija u Jerusalimu, a Mahavira drugde u Indiji.

Dok je budizam cvetao na jugu Indije, đainizam, kojeg je propovedao Mahavira, cvetao je na severu. Đaini su bili toliko striktni u pogledu doktrine o nenasilju da bi pažljivo ispitivali sve što su jeli kako bi izbegli slučajno gutanje crva ili insekata. I đainski i budistički kaluđeri nosili su sa svojim čancima za prošnju i cediljke da procede vodu, kako ne bi nehotično progutali neko sićušno stvorenje.

Pošto su đaini tradicionalno isključiviji od budista u pogledu nepovređivanja i principa *ahimše*, valja znati kako se u budističkoj tradiciji razvila ta popustljivost. Nakon Budine fizičke smrti, njegovi prvi sledbenici i pisari objavili su da njegova učenja zapravo pridaju veću važnost 'nameri' nego 'radnji'. Praktične posledice bile su dalekosežne. Prema njihovom tumačenju, neko ko se smatrao budistom mogao je, na primer, da jede meso pod uslovom da je ubijanje obavio neko drugi. Bez obzira na to, Buda je lično nedvosmisleno odvrćao od jedenja mesa – njegovi prvi biografi kažu da je na želju za jedenjem mesa gledao kao na 'glupavu žudnju' (*trišna*). (3)

Buda je od svojih pristalica odlučno zahtevao da ne jedu meso ni u jednom od sledeća tri slučaja: ukoliko je pristalica lično prisustvovao ubijanju životinje; ukoliko se saglasio da bude zaklana; ili ukoliko je znao da je ona ubijena upravo radi njega. To je opšte-prihvaćeni pogled na Budin stav prema jedenju mesa u svim većim budističkim sektama.

I dok neki ogranci budističke zajednice u današnje vreme smatraju da norme ishrane ne moraju da budu previše nepopustljive, drugi čvrsto ostaju pri tome da je jedenje životinjskog mesa zasigurno nasilno i stoga ne-budističko. Ovo drugo stanovište je tokom čitave istorije bilo podržavano od strane mnogih među najistaknutijim predstavnicima budističke ideje, poput

Ašoke (168-223 p.n.e.) i Harše (peti vek nove ere); obojica su bili vatreno privrženi vegetarijanstvu i moćni politički lideri. Car Ašoka je u jednom od svojih čuvenih Glavnih ukaza objavio: "Primenio sam zakon protiv ubijanja određenih životinja... Najveći napredak Pravičnosti među ljudima potiče od podsticanja da ne povređuju život i da se uzdrže od ubijanja živih bića."(4)

Budistički pogled na životinje je možda najbolje prikazan u *Dataka* pričama, koje govore o Budinim prethodnim inkarnacijama u životinjskim kao i u ljudskim telima. Kaže se da je lično Buda bio prvi pripovedač ovih priča, koje ističu da su svi ljudi, a ne samo Buda, mnogo puta imali životinjski oblik. Priče nas uče da otuda sva stvorenja imaju mogućnost za prosvetljenje u nekom budućem životu, i da je ubijanje životinje stoga jednako grozno kao i ubijanje ljudskog bića.

Sa popularizacijom i uvećanjem budističke zajednice, pojavilo se jedno popustljivije tumačenje *ahimše*, bacajući u zasenak Budino izvorno učenje o ishodišnom i temeljnom jedinstvu cele tvorevine. U toj spornoj stvari 'namera' je potisnula 'radnju' i jedenje mesa je postalo prihvatljivo među budistima.

"Da li je ta životinja ubijena posebno radi mene?", mogao je da zapita budista po opredeljenju. "Ukoliko nije", zaključio bi, "onda svakako mogu da probam njeno meso."

Postoji nekakva pravilnost u nadmoći 'namere' u odnosu na 'radnju' u doktrini ranog budizma (5). Međutim, ista ta škola uporno tvrdi da stvarni budista nema ništa zajedničko sa uništavanjem života *na bilo koji način*. To naročito važi za Mahajana spise, kao što ćemo uskoro videti. Tako na primer, iako monah ne mora promišljeno da ubija životinju kada prihvata meso (prilikom prošenja milostinje od domaćina), on ipak, u vrlo realnom smislu, podržava ubijanje svojim prihvatanjem mesa. U svakom slučaju, on ne odvrća od jedenja mesa, i svetovni domaćin, čija pravilna spoznaja zavisi od njega, ostaje neobavešten. Monah mu uopšte ne govori o njegovoj obavezi da se kloni ubijanja životinja. Usled svoje popustljivosti i davanja prednosti 'nameri' u odnosu na 'radnju', i sam monah postaje upleten u ubijanje.

Dopunsko objašnjenje za rasprostranjeno prihvatanje jedenja mesa od strane budista jeste njegova prividna saglasnost sa Srednjim putem, koji se zalaže za ravnotežu između odricanja i čulnog užitka.

Bez obzira na to, valja napomenuti da se mahajana, valjda najznačajnija i najrasprostranjenija forma budizma danas, ponosi brojnim tekstovima koji poučavaju vegetarijanskom idealu. Za neka od mahajanskih pisanih dela se kaže da sadrže direktne navode iz Bude. *Lankavatara*, *Surangama*, i

Bramađala, da navedemo samo par, listom podržavaju vegetarijanstvo. Evo jednog primera iz *Lankavatara*:

"Zarad ljubavi prema čistoti, *bodisatva* (prosvećena duša) treba da se uzdrži od jedenja mesa, koje je stvoreno od semena, krvi, itd. Iz bojazni da ne prouzrokuje užas živim bićima, neka se *bodisatva*, koji se disciplinuje da bi dostigao saosećanje, uzdrži od jedenja mesa. ...Nije tačno da je meso pristojna hrana i da mu je dopušteno da ga jede ukoliko nije on lično ubio životinju, niti naredio drugima da je ubiju, niti je to meso bilo posebno njemu namenjeno. ...S druge strane, moguće je da će u budućnosti biti nekih ljudi koji će... pod uticajem svoje sklonosti prema mesu, na razne načine povezati mnoge varljive i vešte argumente da odbrane jedenje mesa. ... Ali... jedenje mesa u bilo kom obliku, na bilo koji način, i na bilo kojem mestu je bezuslovno i jednom za svagda zabranjeno. ...Ja jedenje mesa nikome nisam dozvolio, ne dozvoljavam ga, i neću ga dozvoliti..." (6)

Pored toga, *Surangama Sutra* izlaže:

"Razlog što se praktikuje *džana* (meditacija) i što se teži ka postignuću *samadija* (mističnog savršenstva) jeste da se čovek oslobodi od patnje života. Pa ako mi sami težimo da se oslobodimo patnje, zašto da budemo uzročnici tuđe patnje? Ukoliko niste u stanju tako da kontrolišete svoje umove da vam je i sama pomisao na grubu bezobzirnost i ubijanje odvratna, onda nikada nećete biti u stanju da se oslobodite iz okova zemaljskog života. ...Posle moje *parinirvane* (vrhovnog prosvetljenja) u poslednjoj *kalpi* (eri), svuda će se nailaziti na razne vrste duhova i utvara koje će obmanjivati ljude i učiti ih da mogu da jedu meso a da ipak postignu prosvetljenje. ...Kako može *bikšu* (duhovni tragalac), koji se nada da će postati osloboditelj drugih, da se hrani mesom drugih osetljivih bića?" (7)

Buda u vedskim svetim knjigama

Značajno je da 2500 godina pre Budinog rođenja, njegovo pojavljivanje bilo predskazano u *Bagavata Purani*, ili *Srimad Bagavatamu*. To delo napisao je Vjasadeva, sakupljač *Veda* i autor njihovog klasičnog komentara, *Vedanta Sutra*. *Srimad Bagavatam* sadrži suštinu sveg vedskog znanja i

proriče pojavljivanje Božjih inkarnacija; *Bagavatam* ih nabraja sve redom – prošle, sadašnje i buduće inkarnacije – zajedno sa raspoznatljivim obeležjima i kratkim prikazom misije koju treba da izvrše.

Što se tiče Bude, 5000 godina stari *Bagavatam* objavljuje:

*tatah kalau sampravrite
samohaja sura-dvišam
budo namnandana-sutah
kikatešu bavišjati*

"Početkom perioda *Kali*, Božanstvo Lično pojaviće se u provinciji Gaja kao Gospod Buda, sin Anđane, da unese zabunu i pometnju među demone koji uvek zavide poklonicima Gospoda." (S.B. 1.3.24)

Po nagoveštaju iz ovog teksta, Buda se može s pravom smatrati za inkarnaciju (*avatara*) Najvišeg Božanstva. Dalje, reč *bavišjati*, 'pojaviće se', naročito je značajna, jer upućuje na to da će se događaj odigrati u budućnosti. Buda se zaista pojavio kao sin Anđane u provinciji Gaja, nekih 2500 godina kasnije.

Nacrt Budine misije javlja se u delima Đajadeva Gosvamija, slavnog duhovnog učitelja i pesnika iz kasnog dvanaestog veka. U njegovoj popularnoj posvećeničkoj pesmi *Gita Govinda*, napisanoj u slavu deset čuvenih Inkarnacija Boga, Đajadeva je napisao:

*nindasi jađna-vider ahaha sruti-đatam
sadaja-hridaja darsita-pasu-gatam
kešava-drita-buda-sarira
đaja đagadiša hare*

"O, moj Gospode! O, Božanstvo Lično! Tebi pripada sva nebeska slava! Milostivo si se pojavio u liku Gospoda Bude da osudiš žrtvovanje životinja preporučeno u vedskoj literaturi."

U vreme pojave Bude, praksa vedske religije se značajno srozala. Indijski narod odstupio je od glavne svrhe *Veda*, a to je bila posvećenost Vrhovnom Biću, i odao se masovnom klanju životinja pod izgovorom vedskog žrtvovanja. Ezoterično značenje takvog žrtvovanja prenosi se u neprekidnom nizu učenika (*parampara*), i ukoliko osoba nije poučena od strane autentičnog predstavnika takve učeničke linije, njeno razumevanje vedske nauke biće nepotpuno i nesavršeno.

Takav je bio slučaj u vreme pojavljivanja Bude; nemilosrdno klanje životinja – zajedno sa jedenjem njihovog mesa – postalo je religijska

doktrina dezinformisanih vedskih sledbenika. Budine zapovesti zaustavile su klanje životinja naveliko, i autentični indijski budizam još uvek se pamti po svom naglašavanju nenasilja i uvažavanja svakog života.

Smrt Bude

Kako se budizam proširio na mnoge zemlje, tako su se širila i brojna pogrešna shvatanja budizma i vegetarijanstva. Događaji koji stoje u pozadini Budine smrti dobar su primer toga. Postoji budističko predanje, na primer, koje tvrdi da je Buda umro zato što je pojeo komad pokvarenog mesa. Takva predanja zanemaruju mnoge energične budističke tekstove koji zastupaju vegetarijanstvo. Naučno znanje devetnaestog veka ustanovilo je da se nije radilo o mesu nego o otrovnoj gomoljici (vrsti gljive) koja je izazvala smrt prosvetljenog. Postoji značajan dokazni materijal u prilog tome. Izvorna Pali reč, koja se često pogrešno prevodi kao 'meso', ili još preciznije 'svinjetina', glasi *sukara-madava*, i zapravo upućuje na 'svinjsku nasladu'. (8) Gomoljika ili lokalna poslastica poznata kao 'pignat' danas je opšte-prihvaćena kao jelo koje je predstavljalo Budin poslednji obrok.

Devetnaestovekovni stručnjak za budizam Karolina A. Dejvids, supruga slavnog naučnika Risa K. Dejvidsa, iznela je vrlo ubedljiv argument u svojoj poslednjoj knjizi *Priručnik budizma*: "Jelo napravljeno od svinjskog mesa (*sukaramamsa*) zaista se spominje na jednom mestu u budističkim spisima, u *suti* (odeljku) začuđujuće nedostojnog tipa, u kojoj neki domaćin, pozivajući Gotamu da obeduje kod njega, do detalja nabraja šta se sve nalazi na povelikom meniju! *Madava* se ni na jednom drugom mestu ne povezuje sa mesom. ...Njegov poslednji obrok bilo je jelo... od korena sličnog tartufima, za kojim inače svinje strasno tragaju i riju, i koji se možda nazivao 'svinjska naslada'. I mi ustvari imamo taj koren – a to je ono što kritičari nisu znali – i zove se 'pignat' (beli američki orah)... malo lukovičasto jestivo korenje nalik orahu, a zove se još i 'orašak', i vole da ga jedu svinje, ali i deca." (9)

Većina današnjih poznavalaca budizma, kako vegetarijanaca tako i ne-vegetarijanaca, naklonjena je ovom stanovištu i spremna da prizna da je teorija o Budinom jedenju 'svinjetine' kao poslednjeg obroka bila bezobzirna drskost, bez ikakve naučne utemeljenosti.

Budizam u Kini i Japanu

Prema *Enciklopediji budizma*, "u Kini i Japanu se na jedenje mesa gledalo kao na greh i ono je bilo na vrlo lošem glasu. ...Jedenje mesa je postepeno obustavljeno (oko petog veka nove ere), sa težnjom da taj trend postane opšteprihvaćen. Postalo je prirodna stvar da se ne koristi nikakva vrsta mesa u obrocima u hramovima i manastirima."(10) Čak su i monasi koji su jeli ribu bili sa omalovažavanjem nazivani '*namagusubozu*' – bezbožni monah koji smrdi na sirovu ribu!(11)

Kada se budizam proširio po Kini za vreme dinastije Han (206.g.p.n.e. – 220.g.n.e.), već su bili zasnovani konfučijanizam i taoizam. Tadašnji Kinezi uvažavali su pre svega predačku porodicu, i odavali joj poštu u skladu sa strogim pravilima o ishrani i složenim skupom religijskih doktrina. Na izvesna jela, na primer, uključujući i svinjetinu, koja dah čini 'nepodnošljivim za pretke'(12), gledalo se sa neodobravanjem. Drugim rečima, određeni vegetarijanski ili gotovo-vegetarijanski kodeksi već su postojali u Kini.

Budizam je ubrzo bio uveden i u Japan, u kojem je u šestom veku počeo da stiče uporište. Bilo je to izuzetno pogodno vreme za takav ishod; japanski dvor je do tog vremena preuzeo već mnogo toga od kineske kulture. Klasični kineski jezik bio je usvojen kao književni, a bile su prihvaćene i tradicionalne kineske religije – uključujući i budizam.

Starosedelačka religija Japana, šinto, bila je vera stara koliko i sam Japan, u suštini panteistička u svom obožavanju prirode. Kineski budizam sjajno se ugradio u šintoističku postavku stvari, i izvestan oblik stapanja šintoizma i kineskog budizma održao se u Japanu sve do danas. U stvari, Budizam kakav je u današnje vreme poznat većini ljudi uglavnom je utemeljen na ovom stapanju, i razlikuje se od izvornog, indijskog oblika Budizma. Ipak, upravo taj izvorni oblik stavlja naglasak na vegetarijanstvo i obzirnost prema svim stvorenjima.

Izraziti tragovi vegetarijanskog pogleda pronađeni su, međutim, i u samosvojnom šintou. Na primer, izvor cele kreacije i suština univerzuma zove se, prema šinto doktrini, *kami*, i da bi se ostvarila spoznaja te najviše stvarnosti neophodni su i duhovno i telesno pročišćenje. Telo mora da se oslobodi od zagađujućih sastojaka i zato se preporučuje upotreba isključivo *satvičnih*, čistih namirnica. U današnje vreme, tokom praznika zahvalnosti u šinto svetilištima, prinose se naročite ponude, uključujući pirinač, pirinčane kolače, sake, povrće, ribu i ptice. U predašnjim vremenima šintoa, međutim, nije prinošena nikakva životinjska hrana usled zabrane prolivanja krvi na svetoj teritoriji hrama (13). Dakle, i ovde nalazimo dokaze o izvornoj nameri religije da se izbegne ubijanje životinja i jedenje njihovog mesa. Kao i u

većini drugih religija, uviđamo da su kasnija tumačenja šintoa s vremenom oslabila nalog milosrđa i saosećanja.

I dok je jedenje mesa – naročito ribe – danas u Japanu opšte mesto, oni duboko religiozni i dalje to smatraju za priprostu praksu, tako da se mesojedi i sada katkada doživljavaju kao izgnanici. Na primer, ni meso ni riba nikada se nisu jeli u nekom zen-budističkom manastiru, u kojem su učitelji zena zadržali reputaciju zahvaljujući strogoj samo-disciplini i postojanoj odanosti drevnim zakonima.

Savremeni budistički pokreti, kao što je 'budisti zainteresovani za prava životinja', takođe se zalažu za ponovno uspostavljanje vegetarijanskih principa u budističkoj tradiciji. Slične budističke sekte, kao na primer Cao Dai koja je nastala u Južnom Vijetnamu, sada broje oko dva miliona sledbenika, od kojih su svi vegetarijanci.

Ukoliko proučavamo budizam onakav kakav je bio prvobitno primenjivan u Indiji, i ukoliko uzmemo u obzir okolnosti kojima je on morao da se prilagodi u Kini i Japanu, onda postaje jasno da su izvorni oblici budizma poučavali samilost prema svakom biću i nesklonost prema okrutnosti u bilo kom vidu. Poput ostalih istočnjačkih tradicija, on je nedvosmisleno bodrio svoje poklonike da prihvate vegetarijanstvo kao neophodno za lično duhovno buđenje. Isto tako smo videli da se ustupci jedenju mesa u budističkoj tradiciji mogu pripisati prevazi 'namere' nad 'radnjom', kao i problemima kojima se ona izložila usled prenošenja religijske kulture na novo tlo. I pored toga, *ahimša* ili uvažavanje svakog života dosledno se održala kao središnji stub koji podupire zdanja istočnjačkog religijskog gledišta, pogotovo budizma.

REFERENCE

1. D.T. Suzuki, *Suština budizma*, drugo izdanje (London, Budističko Društvo, 1947.), str. 34-35.
2. D.T. Suzuki, *Lanac samilosti* (Kembridž, Mas., Kembridžska budistička asocijacija, 1966.), str. 13.
3. Dadli Gihl, *Vegetarijanstvo: način života* (Nju Jork, Harper i Rou, 1979.), str. 172.
4. "Sedmi glavni ukaz" u *Izvorima indijske tradicije*, prevod Viljem de Beri i dr. (Nju Jork, Kolumbija univerzitet pres., 1958.)
5. Unto Tahtinen, op. cit., str. 107.
6. *Lankavatara Sutra*, prevod D.T. Suzuki (London, Rutledž, 1932.)

7. *Budistička Biblija*, urednik Dvajt Godar (Nju Jork, Daton, 1952.), str. 264-265.
8. Filip Kaplo, *Ceniti svako biće: Budistički razlog za postajanje vegetarijancem* (Nju Jork, Harper i Rou, 1982.), str. 24.
9. Karolina A. Dejvids, *Priručnik budizma* (London, Šeldon, 1932.), str. 160.
10. Filip Kaplo, op. cit., str. 34.
11. Isto.
12. Džon Kuk, *Ishrana i vaša religija* (Nju Jork, Vudbridž Pres, 1976), str. 35.
13. Isto, str. 41.

(...)

www.esotheria.com

